

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

A főiskolai hallgatók az 1927/28. tanévben. Magyar Statisztikai Szemle, 1929. 4. sz. 349 l.

A Magyar Statisztikai Szemle fenti száma sok szempontból összeállított, érdekes adatokban gazdag statisztikát közöl a Magyarországon tanuló főiskolai hallgatókról. Harmincnegyzet főiskolát ölelnek fel az ott közzétett számok, amelyek közül nem egy az erdélyi magyarság körében is a meglepetés erejével fog hatni. Elsősorban a nők arányszámának emelkedését jelenti be, amely az előző tanév 10.6%-val szemben a szóbanforgó tanévben már 12.1%-ot mutat. A 15.459 főiskolai hallgató közül 93.1% magyar honos és 6.6% esik az utódállamok valamelyikének állampolgárságával bíró magyar ifjúságra. Ez az arányszám folyton csökkenőben van, így a múlt tanévhez viszonyítva kerek egy százalékkal esett. E tekintetben Csehszlovákia vezet, Jugoszláviát illetőleg már lassúbb ez a folyamat, Romániából pedig 566 román állampolgárságú főiskolai hallgató folytatja a magyarországi főiskolákon tanulmányait. Ezenkívül számosan élnek és tanulnak kint olyanok, akik román állampolgárságukat elvesztették, vagy önként lemondtak róla, de szüleik a statisztikában romániai lakósként szerepelnek. A szülők lakóhelyének kritériuma alapján 965 romániai ifjú végzi Magyarországon tanulmányait, Csehszlovákiából 547, Jugoszláviából pedig 226. Ezek, a hallgatók anyanyelvéről nyújtott tájékoztató szerint majdnem kivétel nélkül magyarok. Megállapíthatjuk továbbá, hogy mindössze 3 román, 4 horvát, 9 szerb, 4 tót és 126 német hallgatója van a magyar főiskoláknak. De van 50 görögkeleti és 227 görög katolikus vallású. A kisebbségek között létszámukkal a zsidók vezetnek, a 38 főiskolán 1290 zsidó hallgató van. E terjedelmes, alapos statisztika az ifjúság anyagi helyzetét, a szülők foglalkozását, a községeknek és a városoknak a főiskolákon való részvételét is érdekes számokkal szemlélteti.

Demeter János.

A Magyarországon megjelenő időszaki sajtótermékek újabb adatai. Magyar Statisztikai Szemle, 1929. 3. sz. 334 l.

Ez a statisztikai közlemény a Magyarországon megjelenő időszaki sajtótermékek tárgy szerinti szaporodását, illetve visszafejlődését szemlélteti. Meglepő, hogy a sajtótermékek összszámban 1928 január 1-től 1929 január 1-ig csökkenés mutatkozik. Ez különösen a szépirodalmi, kritikai, divat stb. lapoknál észlelhető, amelyeknek száma ilyen rövid időközben 151-ről 110-re esett. Annál szebb fejlődést mutatnak a tudományos lapok: így a magyar fővárosban a múlt évi 88 ilyen természetű sajtótermék helyett ma már 140 jelenik meg. A vidéken a fejlődésnek ez a tendenciája nagyon gyöngye, mindössze 2 a szaporulat. A hírlaptudósító újságok terén legcsekélyebb változás sem történt; számuk, mint a múlt évben, most is 17. És így tovább látjuk azokat a sokszor feltűnő eltolódásokat, amelyek a politikai, napi, hetilapok, folyóiratok, hitbuzgalmi, sport stb. lapok anyagában léptek fel. Nemcsak érdekes, de tanulmányos is ez a statisztika.

Demeter János.

ASZTALOS MIKLÓS: A kisebbségi történetírás feladatai és módszere. Lugos, Husvéth és Hoffer kny. (1929). 8-r. 24 l. Kny. a Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemle VIII. évf.-ból.

Szerző tisztázza a különbséget az immár történelmi emlékké lett nemzetiségi és a mai élő kisebbségi kérdés közt, arra az eredményre jut, hogy a nemzetiségi kérdés terén mind a nemzetiség, mind az állam a másik ellen kereste az igazságot, viszont a kisebbségi kérdésben az igény és a kielégítés aránybáhozatalára mind a két fél keresi az igazságot. A történelmi munka feladatai és módszerei sem lehetnek azonosak. A kisebbségi történetírásnak – a

szerző megállapítása szerint – nem a „történelmi jogok” perdöntő bizonyítékait kell szolgáltatnia, hanem a mai helyzetet kell a fejlődés pontos bemutatásával magyarázta és a keverékfajú társadalom életére vonatkozó megállapításokat mintegy biologicce kimutatnia. A kisebbségi kérdés a maga élő valóságában társadalmi kérdés, s így a kisebbségi történetírás, amelynek megértést s nem választófalakat kell építenie, csak egy szempontot ismerhet: a társadalomtudományit. Feladatai lehetnek: 1. Az adatok nyers gyűjtése; 2. A keverékfajú társadalom genesisének vizsgálata; 3. A keverékfajú társadalom mindenkori belső célkitűzésének megállapítása; 4. A keverékfajú társadalom összetevő rétegeinek vizsgálata, és végül 5. A legfelső szintetizáló munka: a keverékfajú társadalom mindenkori változásait okozó véletlenek vizsgálata. Ennek az öt irányú munkának eredménye lesz: 1. az emberi jogokat történelmi multtal támogató momentumok kimutatása; 2. az eltagadhatatlan változási párhuzamok kapcsán a példaadás, a példamutatás lehetősége; 3. a keverékfajú társadalom önmagával való megismertetése.

A kisebbségi historikusnak igénybe kell vennie a geografia, az etnografia, az antropologia, a közgazdaságtan, a statisztika stb. eredményeit és módszereit. Ezekre a feladatokra és módszerekre új generációt kell nevelni. A történetkutató iskolát legjobban egy felállítandó *Kisebbségi Intézet* valósíthatná meg. Ennek kettős jelentősége lenne: 1. összehozná egy munka elvégzésére Románia mindenfajú polgárságának tudományos embereit; 2. módjában lenne maguknak a kisebbségeknek gyakorlatilag és tudományosan egyaránt képzett kisebbségi szakembereket nevelni soraikból.

Gy.

ASZTALOS MIKLÓS: Az erdélyi állam iskolapolitikája (1556–1690). Lugos, Husvéth és Hoffer kny. 1929. 8-r. 34 l. A Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemle kiadása.

Szerző e tanulmányában a nemzeti fejedelemség erdélyi államának iskolapolitikáját foglalja össze azzal a céllal, hogy fontos nézőpontot nyújtson a mai kultúrpolitikai kérdések taglalásához. A magyar kisebbségnek érdeke megismerni azokat az elveket, melyek az öncélú Erdély idejében az államot az iskolaügy terén vezették. Vizsgálódásait abban foglalja össze, hogy az erdélyi állam iskolapolitikáját protestáns jellegénél fogva a protestáns ideológia irányította; ennek eredményeképpen állt elő a korlátlan, faji és vallási különbségeket nem ismerő, a kisebbségeket méltányló tanítási, tanulási és külföldi iskoláztatási szabadság, mely az egyház mellett híven szolgálta az államot is. Ezt az iskolaügyet, mai szemmel nézve is, a legliberálisabbnak, az emberi jogokat legteljesebben méltánylónak, az azt létrehozott világnézethez méltónak ítélni a késő korból most visszatekintő szemlélő. Az erdélyi magyarságnak egy pillanatig sem szabad elfeledkeznie az egykori, öncélú Erdély sajátos iskolapolitikájának ma is emberileg nagy értékeiről.

Gy.

BAJZA JÓZSEF: Szerb költők magyarul. Budapesti Szemle, 1929. 622. sz. 340–372 l.

Bajza József, a horvát-magyar és a szerb-magyar irodalmi kapcsolatok kutatója, terjedelmes tanulmányában tökéletes képet nyújt a magyar nyelven megszólaltatott szerb népköltési termékekről, a szerb írók átültetett műveiről, a fordítások értékéről. A szerb népköltészet első jelentkezését irodalmunkban a német nyelv közvetítette: Kazinczy Ferenc 1789-ben Goetheből fordított szerb népballadát. Eredetiből legelőször Vitkovics Mihály dolgozott. Székács ismerte fel a szerb vers lényegét a tíz-szótagú sor negyedik tagja után álló metszeten. A szabadságharc politikai eseményei után az irodalmi érintkezés majd félszázadra megbénult. A Madách-, Arany-, Petőfi-fordításaiért a Kisfaludy-Társaság tagjává választott Jovanovits Jován volt a legelső magyarul megszólaltatott szerb költő. Jovanovits feleségéhez írt verses füzete Pavlovits Jenő átültetésében egyedülálló, mint szerb költő egészében lefordított lírai kötete. Szász István adta a szerb költőkből az első antológiát. Szenteleky Kornél és Debreczeni József *Bazsalikom* című fordítás-kötetéből ismerhetjük meg a modern szerb lírát. Abszolút mértékkel mérhető regénye a szerb irodalomnak nincsen, novelláiból közel húsznak fordítása jelent meg. A drámai termékek

közül négyet ültettek át, köztük Njegos sokra tartott könyvdramáját is. Bajza tanulmányában a magyar fordítói munka tartozásait, jövő feladatait is meghatározza.

Kekel Béla.

BÁRÁNY GERŐ: Ethikai világrend. Széphalom, 1929. 5–6. sz. 153–166 l.

A szerző a fizikai világrend, mint létező valóság mellett az ethikai valóság létezését magyarázza. Fejtegetése közben oda jut el, hogy a fizikai valóságok és lelki valóságok közül a lelki jelenségek, a kvalitások világa az igazán feltétlen reálitású világ. A valóságok világában a testi és lelki jelenségeken felül van egy másik világ, az igazság, szépség és jósága világa: az érvényességnek a világa.

Az igaz, szép és jó világa, az ethikai világrend, jelenti az örök, soha el nem muló világot. A véges jelenségek végtelenbe nyúló világa mindenestül beletartozik ebbe a világrendbe, mint annak kerete, anyaga és eszköze.

Kész Antal.

BUDAY ÁRPÁD: Magyar grófnő és francia tudós százéves levelezése. Napkelet, 1929. VII. évf. 19. sz. 403 l.

Lajard Félixnek, az *Institut Royal de France* tagjának, a mult század első felében gróf Csáky Rozáliához írt, a híres csákgorbói Jósika-kastély könyvtárának rendezése alkalmával előkerült, kultúrtörténeti adalékokban bővelkedő tíz francia nyelvű levelét ismerteti a szerző fenti tanulmányában. Szerinte e levelek újabb értékes adatokat szolgáltatnak a nagy magyar mágnásszony széleskörű (szociális, kulturális) érdeklődésének és tevékenységének megvilágításához. A levelekből kitűnik ugyanis, hogy gróf Csáky Rozália, aki Kolozsváron jótékony egyesületeket szervezett, birtokára bevezette a selyemhernyó tenyésztését és cukorgyártást, egészen önzetlenül állott a vallástörténeti kutatásokat végző francia tudósnak, Lajardnak, szolgálatába, megküldve neki az Erdélyben talált, ritkaságuknál fogva igen értékes Mithras-emlékek rajzait, így téve lehetővé ezek tudományos feldolgozását.

A százéves levelezést, melynek csak Lajard által írott része ismeretes, Buday Árpád kultúrtörténeti érdekességű tanulmányában úgy mutatja be, mint a magyarság nyugati kapcsolatainak egyik érdekes bizonyítékát.

Ópra Benedek.

GOGITATOR: A szatmárvidéki asszimiláció. Nemzetpolitikai tanulmány. Lugos, Husvéth és Hoffer kny. (1929). 8-r. 81 l. Kny. a Magyar Kisebbség VII. évf-ből.

Az utóbbi években sokat hallottunk és sokat olvastunk az újságokban a szatmári sváb kérdésről. Két évszázados az az út, mely a württembergi otthonukból a Szatmár és Nagykároly vidékére telepített svábokat az asszimiláció folyamán keresztülvitte. A háború előtt sem az öntudatos erdélyi szászok, sem a bánsági svábok nem törődtek vele, még tudomást sem szereztek a kérdésről. Az imperium-változás után az 1920. évi román népszámlálás egyszerre 36.000 sváb lakost mutatott ki Szatmár vármegye területén az 1910. évi magyar népszámlálás 7000 adatával szemben. A magyarság kulturális és politikai megtépezésén kapva kaptak most a szászok és a svábok is s bűnbakot kerestek a régi magyar uralomban. Aztán jöttek a méltánytalanságok, természetesen a magyarság rovására. Ez készítette a *Magyar Kisebbség* cikkíróját e terjedelmes tanulmányában a szatmári sváb kérdés egész anyagának felvetésére, kezdve történeti multjától, a topografiai és etnográfiai vonatkozásokon át egészen a politikai és társadalomtudományi elemzésig, a következő fejezetekben: 1. A szatmári sváb történeti előzményei; 2. A szatmári sváb telepítés történeti áttekintése 1712-ől 1815-ig; 3. Helyszíni és néprajzi helyzet. Statisztika; 4. A szatmárvidéki asszimiláció történeti vázlata; 5. Az iskolaügy és az asszimiláció; 6. A szatmári sváb asszimiláció a román impérium alatt. Mind-ezen kérdések megvilágításának szolgálatában értékes és megbízható statisztikai adatok állanak. Mindenkinek figyelmébe ajánljuk e tanulmányt, ki a kérdés igaz álláspontjáról tájékozódni óhajt.

Gy.

CRĂCIUN JOACHIM: Cronica lui Szamosközy. 1566–1608. Inseamnări privtoarela Istoria Românilor. Universitatea Regele Ferdinand I. Cluj. Biblioteca Institutului de Istoria Națională. Lucrarea premiată de institut. Cluj, Ardealul, 1928. 8-r. 214 l.

Szerző előszavában jelzi, hogy a megnagyobbodott Románia történetírásának a feladata is szélesebbé vált: tanulmányozni kell a csatolt tartományok multját, illetve az azokra vonatkozó kútfőket. Minthogy a csatolt tartományok multját az eddig azokban uralkodó nemzetek történetírása fejtette fel, a szerző szerint szükséges e szöveget felfejteni s újra megszöni tisztán román színekből. Erdély multja magyar színű, mivel Erdély politikai és társadalmi életének vezetése szerves kapcsolatban állt Magyarországgal. Az Erdélyre vonatkozó magyar források kiterjeszkednek Erdélyen túlra is, Moldovára és Havasalföldre. Ezért e források a román történetre nézve nyilvánvalóan és sokszorosan fontosak. A megnagyobbodott Románia történetírásának kötelessége e forrásokat tanulmányozni. Hogyan? Erre tesz kísérletet Crăciun Szamosközyvel.

Művének két része van. Az első rész, a bevezető tanulmány, három fejezetből áll: 1. Szamosközy életének, műveinek rövid ismertetése s helyének kijelölése a magyar történetírás fejlődésében; 2. Szamosközy Krónikájának kritikai ismertetése (a mű története, kiadásai, forrásai, Szamosközy megbízhatósága, humanista műveltsége s felfogása a románokról), 3. Szamosközy s a román történetírás. A mű második része: szövegközlés, illetve fordítás. A román vonatkozású részek szemelvényes közlése latinul, illetőleg román fordításban időrendben, évek szerint.

Szerző az előszón kívül még külön (89–90 l.) hangsúlyozza a magyar források tanulmányozásának fontosságát a román történettudományra nézve. Ebben teljesen igaza van. Ő maga Szamosközyt, valamint a rávonatkozó irodalmat megfelelően felhasználta és tanulmányozta. Kérdés azonban, hogy a források tanulmányozásában megelégedhetünk-e: 1. fordított 2. szemelvényes szöveggel? Az azonban világos, hogy semminél a fordítás és a szemelvény sokkal többet ér s az is, hogy Crăciun olyan mezőbe állott be munkásnak, amelyet eddig a román történelemtudomány rendszeresen nem művelt. Kívánjuk, hogy későbbi hasonló irányú munkássága rendjén találja meg a történelemben a román színeket is. De a történetírónak soha sem szabad felednie, hogy a történettudomány tulajdonképpen nem valamely nemzetnek, hanem az igazságnak a színeivel köteles oldani avagy – kötni. A. P.

CSERNÁK BÉLA: Az erdélyi királyhágómelléki református egyházkerületek együttműködése a történelem folyamán. Előadás a két kerületnek Nagykarolyban 1929 szeptember 11 s következő napjain tartott közös nagyhatén. Vázlat. Írta – nagyváradi lelkipásztor a Királyhágómelléki egyházkerület főjegyzője. Nagyvárad, 1929. 8-r. 23 l.

Szerző nem összefüggő eseménysorozatban ismerteti a két egyházkerület történeti kapcsolatait, hanem képekben. Ilyenek az 1538-iki segesvári kollokvium, az 1544 és 1568-iki váradi hitviták, küzdelem a jezsuiták ellen a Báthoriak alatt, az 1629-iki Bethlen Gábor által összehívott váradi zsinat, az 1646-iki szatmári zsinat, közös mozgalmak 1848-ban s az 1881-iki első debreceni zsinaton. Végül a világháború következményeként előállott új, szoros és sokágú kapcsolatok.

Szerző előadása világos, egyházépítő céljának megfelel. Tárgyi ismerete is kifogástalan, tiszteletreméltó. Kívánatos, hogy legalább azt a kort, amelyikben benső és lényegszerinti kapcsolat volt Erdély és a most Királyhágómelléki püspökséggé alakult reformátusok között – s ez a XVI. és XVII. sz. a szatmári békéig. – pragmatikusan, tudományos céllal is feldolgozza valamelyik református egyháztörténetíró. Szerző érdeme, hogy építocélu művével a problémára felhívta a figyelmet. –f –y.

CSÜRY BÁLINT: Érintkezésen alapuló névátvitel. (Székfoglaló értekezés.) Budapest, M. Tud. Akadémia, 1929. 8-r. 57 l.

1928. június 11-n olvasta föl a szerző ezt a tanulmányát a M. Tud. Akadémiában. Ebben sem tagadta meg magát a magyar nyelv s a magyar stílus együttes, őszinte szeretetével. S nem tagadta meg magát az ő szokott tárgyilagos fejtegetésével.

Miután megmutatta, hogy a képzetek érintkezési kapcsolata valójában

nem *térbeli* és *időbeli*, mint régebben gondolták, hanem csakis időbeli, kétféle időbeli érintkezést különböztet meg: az *egyidejű* és *egymásutáni* érintkezést. Az *evés* képzetkomplexumában pl. egy időben van együtt a cselekvésnek és a cselekvés tárgyának képzete. A régi magyar nyelvben az *étel* szó azt jelentette, hogy „evés”, újabban azt jelenti, „amit eszünk”. Az *étel* szó jelölési funkciója tehát megváltozott: régebben a cselekvést jelentette, utóbb a cselekvés tárgyával lépett jelölési viszonyba.

Viszont a hullámok közt lebegő korsó lassankint telimerül vízzel s aztán elsüllyed. Azt mondjuk rá: *A korsó a víz alá merült*. A *merül* ige, mely eredetileg azt jelentette: „merítődik”, e mondatban az egész képzetkomplexum utolsó mozzanatát, a történéssel successive érintkező eredményt jelenti.

Ezen elméleti megalapozás után aztán kimerítően és tanulságosan, az adatok és példák százaival ismerteti előbb az *egyidejű*, majd pedig az *egymásutáni* érintkezésen alapuló névátvitelt, s a végeredményt ebben a három pontban foglalja össze: 1. Valamely tagképzet neve jelölési viszonyba léphet egy másik, érintkező tagképzettel (*kert* „kerítés” és „bekerített hely”). 2. Valamely tagképzet neve jelölési viszonyba léphet az egész képzetkomplexummal, melyhez tartozik (*húr* „darm” és „saite”). 3. Valamely képzetkomplexum neve jelölési viszonyba léphet egyik fontos tagképzetével (*nyelv* „zunge” és „sprache”).

Steuer János.

DEFFOUX LÉON: *Le naturalisme*. Paris. 1929. „Les Oeuvres représentatives.” 8-r. p. 284.

René Laton, a modern francia irodalom kitűnő ismerője és irodalomtörténész indított könyvsorozatot a XIX.-ik század francia irodalmi áramlatainak ismertetésére. A megjelent kötetek közül talán legjobban sikerült a fenti munka, melyik a francia naturalizmus alapos ismertetését nyújtja. Kissé iskolásan, de azért mégis mindenütt érdeket keltve állítja elének Zola, a Goncourtok, Maupassant és a többi nagy réalista alakját. Állításai igazolására szemelvényeket közöl, amelyek könyvét még élénkebbé és szemléletesebbé teszik. Munkája élvezetes olvasmány és kitűnő bevezetés azok számára, akik belőle a francia naturalizmus hűséges rajzát akarják megismerni.

Dr. Jancsó Elemér.

DÉZSI LAJOS: *Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében*. Irodalomtörténet 1929. 7–8. sz. 235 l.

A XVI. században nagy népszerűségnek örvendtek az enblémák. Egész enbléma-irodalom keletkezett (l. a Zrinyiász címlapját s alatta a „sors bona, nihil aliud” jelmondatot). A műfaj klasszikus formáját Alciati Andrea (1492–1551) teremtette meg, akinek híres *Emblematum Libellus-a*. különböző nyelveken mintegy 150 kiadást ért. Természetesen sok utánzója akadt, akik közt találjuk a nagyszombati születésű *Sambucus-t* vagy *Zsámboki János-t*, századának egyik legnagyobb humanistáját. Alciati sikerén felbuzdulva, 1564-ben egy 171 enblémát tartalmazó gyűjteményt jelentetett meg az antwerpeni Plantin-cégnél. Ez azért nevezetes, mert 1567-ben franciára is lefordították, ami sok kiadásban elterjedt s többek között az angol Whitney is felhasználta az 1586-ban Leydenben kiadott *A choice of Emblemes* c. gyűjteményében. Green Henry még 1870-ben egy egész kötetet írt Shakespeare enblémavonalkozásairól, amelyekből kiderül, hogy milyen nagy hatással volt rá korának e divatos műfaja. Az angol irodalomtörténész rámutat arra, hogy Shakespeare Whitney-t is használta s olyan egyezéseket talált, amelyek *Sambucus-t* mutatják Shakespeare forrásának. Szerző arra az eredményre jut, hogy ha Whitney művét a *Sambucus*-éval részletesebben összevetné valaki, még több egyezést lehetne kimutatni. „Habár Shakespeare a magyarokról oly kevésé vett is tudomást, de azért magyar szellem is hozzájárult az ő rendkívüli szelleme gazdagításához.”

Gy.

DOMOKOS PÁL PÉTER: *A csikcsobotfalvi kézirat*. Irodalomtörténeti Közlemények 1929. II. f. 209 l.

Jelenleg a M. N. Múzeum tulajdonában levő ez értékes kéziratnak, mely nevét a Csiksomlyóval összeépített kis községről veszi, megmentése, részben

felfedezése és tudományos értékelése a szerző érdeme. A *Cantus Catholici* 1651-es kiadásával egybekötött kézirat, amely 102 egyházi éneket tartalmaz, minden valószínűség szerint a csíksomlyói ferencrendi kolostorban készült 1651 és 1675 között. Szerző nemcsak azt állapítja meg, hogy Cs. K. énekei mind benne vannak Kájoni János *Cantionale*-jában, hanem azt is, hogy a kézirat összeállítója s írója maga Kájoni János volt, ami nagyban emeli a Cs. K. jelentőségét és becsét.

Gy.

DÖMÖTÖR SÁNDOR: Cigányadomák. Etnographia, 1929. XL. évf. 2. sz. 82 l.

Folyton gyarapodó folklóre-irodalmunk egyik elég lényeges feladata szétszórta levő adomáink módszeres elrendezése is. A kellő áttekintés lehetőségének hiánya miatt valósággal labirintust jelent az adomakincsünkben való eligazodás. Szerző a cigányadomák összegyűjtésével tesz kísérletet az egyik típus rendszerezésére (történeti adomáinkkal ezt már elvégezte Tóth Béla). A legnevezetesebb magyar adomatárakból összekeresgélte a legjellegzetesebb cigányadomákat (365 drb). Ezek így együttesen azt a kaleidoszkópszerű képet adják, amelyet az élet segítségével a magyar alkotott adomáiban a cigányról. E hasznos és értékes munka, amely helyes útmutatást ad az adoma-irodalmunk terén még feldolgozásra váró további feladatokra, meg fogja könnyíteni a cigányadomák eredetének kimutatását is, amivel a szerző fenti tanulmányában még nem foglalkozik.

Gy.

ELEK OSZKÁR: Bethlen Gábor és egy francia költő. Irodalomtörténet 1929. 7–8. sz. 245 l.

François de Bois Robert (1592–1662) apát, a Richelieu bíboros bizalmasa, aki az akadémia spiritus rector-a és a francia dráma egyik úttörője volt, a „beatus ille” jellegű *Ode à M. de Balzac* c. versében többek közt azt írja, hogy nem bánja, verekedjenek Németországban, hívják a latin császárságra a pfälzi fejedelmet, Bethlen Gábort vagy a spanyol királyt, ő bizony hosszú kortyokban iddoggálja finom és friss borát. Bois Robert költeménye újabb bizonyossága az Erdélyt európai jelentőségűvé emelő Bethlen nagy népszerűségének, akit a francia költő magyar néven *Gabor*-nak (s nem franciásan *Gabrielnek*) említ. Ugy utal rá, mint nagyjelentőségű politikai erőre, mint akinek magasra szárnyaló törekvése mögött a maga mezei kedvtelése szerény időtöltésül húzódik meg. Richelieu politikája egy lényeges mozzanatban találkozott a Bethlen Gáboréval: a Habsburgok letörésében. Valószínű, hogy Bois Robert-et a bíboros világosította fel Bethlen Gábor politikai fontosságáról.

Gy.

Erdélyi és magyarországi román egyházak és iskolák élete és szervezete a világháború előtt. Román források alapján kiadja a Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemle. Lugos, Husvéth és Hoffer kny., é. n. 8-r. 65 l.

A világháború előtti Magyarország egyházi és iskolai intézményeiről és azok helyzetéről sok hamis, gyakran célzatosan elferdített adat és nézet van elterjedve. Másrészt azt tapasztaljuk, hogy a román közhatalom tényezői a magyar kisebbséggel szemben alkalmazott keményebb elbánást – igen helytelenül – azzal indokolják, hogy a románoknak a magyar uralom alatt még sokkal rosszabb volt a sorsuk. Ez a tanulmány a kölcsönös megértés elősegítése érdekében rendkívül gazdag adatgyűjteményt tár fel a magyar uralom alatti románok egyházi és iskolai életére vonatkozólag. Még pedig ezt román források alapján. Az adatok túlnyomó részét annak az Onisifor Ghibu kolozsvári egyetemi tanárnak két művéből (*Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania*, București 1915; *Școala românească din Transilvania și Ungaria*, București 1915) meríti, ki a világháború előtt az erdélyi román orthodox főegyházmegye elemi oktatásügyének volt a felügyelője s aki a háború alatt Romániában heves propagandát fejtett ki Magyarország ellen. Adatai tehát nyilvánvalóan nem túloznak a mi részünkre. Kiténik belőlük, hogy mennyire igazságtalanok a magyar uralom elnyomásáról s erőszakos magyarosításáról szóló kopott szövegek, amikor ezeket az adatokat összehasonlítjuk

a mi mai helyzetünkkel. Mindenesetre kívánatos volna, hogy az igazság megismerése után elnémuljanak a gyűlölködő, ellenséges hangok s helyet adjanak az annyira kívánatos méltányosságnak s az idők szelleméhez méltó megértésnek.
Gy.

FARKAS GYULA: *Mécs László*. Budapest (1929). 8-r. 63 l. Studium kiadása. Kortársaink 7. sz.

A Hankiss János szerkesztésében megjelenő *Kortársaink* 7. számaként a szerző Mécs Lászlónak, a felvidéki „fehér reverendás magyar prófétának” költői fejlődését ismerteti a gyermekévek próbálkozásaitól az ünnepeltetés és az általános beérkezettesség zajos éveieiig. A költő gyermek-élményeinek alapos tanulmányozása után az egyes kötetek analízáló ismertetése következik. A fiatal évek kaotikus forrongásain át lépésről-lépésre vezet a szerző a költő belső megtisztulásáig és kiharcolt lelki harmóniájáig. Megállapítja, hogy Mécs László új hangot hozott a magyar költészetbe és tovább fejlesztette az öröklött kifejezési lehetőségeket. Szerinte a jövő irodalomtörténetében Mécs neve annak a fejezetnek élén fog állani, melyet így neveznek el: „Új idealizmus felé.”

Kész Antal.

FARKAS GYULA: *Romános – romántos – romantikus*. Budapest, 1929. 8-r. 30 l. (Minerva Könyvtár XXII.).

Bizonytalan látásunkat tisztázó igen tanulságos fejtegetésének, amely részlet egy Vörösmarty koráról szóló nagyobb tanulmány bevezető fejezetéből, kiindulópontja az, hogy a romantikus fogalma a világirodalomnak egyik leg-tisztázatlanabb és legvitatottabb kérdése. Irodalomtörténetírásunk ebben a nemzetközi vitában alig vett részt s a magyar romantikának legalapvetőbb kérdéseit sem tisztázta. Ha a magyar romantika lényegéhez hozzá akarunk férkőzni, először magával a fogalommal kell leszámolni, azaz végig kell kísérni útját a magyar irodalomban való első feltűnésétől kezdve egészen a legújabb időkig. E módszerese célkitűzés után szerző széles alapokon vizsgálja a fogalom formai fejlődését és tartalmi értékének változását. Evtizedeken át használt legrégebbi alakja a *romános*, mely a XIX. sz. elején jelenik meg az új természetérzés kifejezésére s a német lovagregények magyarosításával válik általánossá. Ezt később a *romántos* váltja fel, majd mindkettőt kiszorítja a Toldytól teremtett *romantikus* szó, mely a század második felében Gyulaiék révén lesz általánossá, egyedülivé, sőt divatossá. Ez a fogalom formai története. Tartalmilag a huszas években főleg Toldi által németelví irodalmi értelmezést nyert. Vörösmarty adja meg az első lökést magyarelvű értelmezésének megkísérlésére, de a közben elterjedő francia romantizmus hatása megakasztja ezt a folyamatot, s amint a költői gyakorlatot is új irányba tereli, a szónak is franciaelví értelmezést ad. A magyar irodalmi elméletben tudatossá nem vált németelví értelmezése feledésbe megy, a franciaelví pedig az irodalmi gyakorlat túlzásai következtében ellenszenvenessé válik. Később elvi megalapozás nélkül kezdtek használni a romantikus szót, amely így eredeti homályosságával került bele a magyar irodalmi elmélet szókészletébe.

Szerző fejtegetései, ha magát a problémát meg nem is oldják, de megnyitják az utat annak tisztázására, s egyszerűsre rávilágítanak arra, hogy a romantikus szó magyar története egy fejezete az irodalmi öntudat fejlődéstörténetének.
Sz.

FARKAS, JULIUS v.: *Ein deutsches episches Gedicht von Vörösmarty*. Ungarische Jahrbücher, Bd. IX. H. I. 1929. 25–40. l.

Bizonyára a legtöbb érdeklődőnek elkerülte figyelmét a Gyulai Pál Vörösmarty-életrajzában olvasható az a részlet, hogy a nagy magyar költő 1827 körül egy német nyelvű elbeszélő költeményt is írt. A Vörösmarty unokahúgától nemrég a M. Tud. Akadémia birtokába került kéziratanyag (ismeretétét 1. *EISZ*. 1929. 1–2. sz. 140 l.) csakugyan felszínre vetette az említett német verset, amelynek szószerinti szövegét közli a szerző a minden vonatkozását behatóan megvilágító fenti tanulmányában. A Csák és Zajonna szerelméről szóló erőteljes és színes nyelvű költemény esztétikai szempontból ugyan kevésbé jelentős, de a költőnek és az Auróra-körnek a német irodalomhoz való viszonyát új adatokkal világítja meg.
Gy.

GÁLOS REZSŐ: *Egy ismeretlen Bánkbán dráma*. Budapesti Szemle, 1929. 623 sz. 44–53 l.

Kőmives Kolos szombathelyi premontrei tanár gimnáziumának kézíratai között rátalált egy három felvonásos, a XIX. század elejéről származó Bánkbán drámára. Kőmives föltevése alapján Horváth József Eleket fogadjuk el a tragédia szerzőjéül.

Gálos Rezső tanulmányában megvilágítja a drámának az idegenek gyűlöletében nyilvánuló korszerű nemzeti jellegét és megállapítja Bánk jól alakuló jellemének ellaposodásában a drámai formálóerő hiányát. Berzsenyi hatását mutatja ki a darabnak a nyelvújítástól érintetlen nyelvben. Szerző a dráma főforrásául Bonfinit és Fesslert jelöli meg.

Horváth fölfedezett szomorújátéka a Kisfaludy Sándoré meg Katonáé mellett a harmadik Bánk-tragédia és Csery Péter német forrás alapján írt *Otto* c. regényének ideszámításával a XIX. sz. elején a negyedik *Bánkbán* irodalmunkban.
Kekel Béla

GÁSPÁR PÁL: *A pedagógiai pacifizmus*. Magyar Pedagogia 1929. 3–6. sz. 125 l.

A fizikai leszerelés meghiusulása után a pacifizmus apostolai a lelkek leszerelését kezdték hirdetni s az iskolára vetették magukat, hogy a jövő nemzedéket iparkodjanak elrettenteni a háborútól. Ha ezt őszintén és általánosan keresztülvinnék, tiszteletet érdemlő mozgalom volna. Amde a *Carnegie Endowment for International Peace* szép csokrot kötött az európai iskolakönyvek szemelvényeiből és megmutatta, hogy a béke szelleme csak néhány frázisban nyilatkozik meg a győző államok iskolakönyveiben. De még ennél is tarkább csokrot kötött *Jonathan French Scott*, aki a *Carnegie Dotation* kiadványát elégtelennek találta, s újra megvizsgálta az iskolakönyveket a párizsi *Musée Pédagogique*, a lipcei *Deutsche Bücherei* és a *London County Council* tan-könyvgyűjteményeiben, s tapasztalatait: *The menace of nationalism in education* címmel Newyorkban 1926-ban kiadta. Nagy szemle ez, melyen végighordozva tekintetünket, azonnal leleplezve látjuk azt a pedagógiai konkolyhíntést, mely a legyőzött államokban a pacifizmus ártatlan ruháját ölti magára, de a győző államok iskoláiban szítja a nemzeti önértetet, mégpedig azzal a nem is titkolt céllal, hogy ellenségei ellen még ma is gyűlöletet plántáljon az iskolásgyermek szívébe. Szerző a fenti tanulmányában tanulságos adatokat közöl az amerikai, a francia és az angol iskolákról s megmutatja, hogy a gyakorlatban a győzők miképpen értelmezik a pacifizmust. A pedagógiai pacifizmus nem egyéb, mint „a győző államoknak a legyőzöttek ifjúságára irányuló önző szuggesztiója és önbiztosítási furfangja.” (Kornis Gy.)

Gy.

GYALÓKAY JENŐ: *Bethlen Gábor mint hadvezér*. Hadtörténelmi Közlemények 1929. III–IV. f. 288, 417 l.

Szerző részletesen ismertette Bethlen Gábor hadműveleteit, megállapítja, hogy bár nem sorolható a hadművészet úttörő reformátorai közé, mint pl. nagy kortársa, Gusztáv Adolf, de a helyes hadvezetés legfőbb alap-tételeit jól ismerte. Ha a szükség úgy kívánta, óvatos, ha kellett, elszánt, de mind a két esetben *gondolkozó és számító* katona volt. Fehér holló minálunk abban a korban, amidőn a meggondolatlan, nyaktörő nekirohanásban merült ki legtöbbször a hadvezetés egész tudománya. II. Ferdinánd és minden tábornoka félt Bethlentől; félt maga Wallenstein is. Ez azt mutatja, hogy katonai téren mindannyian jobbnak, ügyesebbnek tudták maguknál a fejedelmet. Megvolt tehát minden feltétele annak, hogy Bethlenből, a jeles katonából, külföldön is általánosan elismert hírneves hadvezér váljék. Amde nálánál sokkal hatalmasabb gátló okok nem engedték, hogy képességei ebben az irányban is úgy kibontakozzanak és érvényesülhessenek, mint ahogyan kifejlődtek és érvényesültek a diplomácia terén.
Gy.

GYÖRGY LAJOS: *Poggio- és Arlotto-elemek a magyar anekdota-irodalomban*. Budapesti Szemle 1929. 620. sz. 56–90 l.

Az anekdota élete, története, rendkívül kiterjedt és bonyolódott rokonsága teljesen elkerülte eddig irodalomtörténészeink figyelmét. Jóformán még

kísérlet sem történt ebben az irányban, pedig felbecsülhetetlenül sok jellemző erő, kultúrhistoriái adat és szellemtörténeti szín van ezekben a jóízű apróságokban. Szerző a fenti terjedelmes tanulmányában a magyar anekdota-irodalom azon darabjait állítja össze, amelyek végső gyökerükben a tréfa két világszerte híres olasz mesterétől, Poggiótól (1380–1459) és Arlottótól (1396–1484) származnak. Kutatásának eredményeképpen Poggio 12 facetiájának 31 magyar változatát és Arlotto 10 eredeti tréfájának 26 magyar származékát deríti ki s helyezi el kiterjedt világirodalmi rokonsága körébe. Ez a 22 irodalmi miniatűr s további magyar párjaik a renaissance és a humanizmus humorának jellegzetes termékei, s főképpen azért érdekesek, mert annyira akklimatizálódtak a magyar környezethez, hogy idegen voltukra csak módszeres vizsgálattal lehet rájönni. Szellemi életünk új orientációját s a magyar lélek friss kedélyvilágának értékes adatait kell látnunk ezekben a hozzánk vándorolt Poggio- és Arlotto elemekben, amelyeknek áttekinthető összefoglalását kapjuk a tanulmány függelékében.

B.

GYÖRGY LAJOS: *La vie intellectuelle des hongrois de Transylvanie (1919–1925.) Extrait de la „Revue des Etudes Hongroises”,* n-os 2–3. Paris. Champion, 1928. 8-r. 24 l.

A francia közönség előtt a legújabb időkig ismeretlen terület, „terra incognita” volt a magyar irodalom. Halvány, vagy éppen téves fogalmaik voltak a franciáknak arról, hogy mit produkált a multban és mit termel ma szellemiekben a magyarság. Ezt a hiányt a háború utáni években fokozódó buzgalommal pótolják azok a cikkek és tanulmányok, amelyek a magyar szellemi élet ismertetését tűzték maguk elé célul. A magyar irodalom ismerete így szépen előrehaladt a francia olvasók műveltebb rétegeiben is. Ugyanez azonban nem mondható el az erdélyi magyar irodalomról, amelyről első ily irányú ismertetés György Lajos fent idézett tanulmánya. Az erdélyi irodalom első 5 évét tárgyalja, teljes és hű képet rajzolva az erdélyi magyar irodalom és szellemi élet kezdő küzdelmes éveiről. Bevezető soraiban rávilágít arra a lelki átalakulásra, amelyen az erdélyi magyarság a háborút követő években átment. Majd áttér a könyvek, nyomdák, hírlapok fejlődésére és részletes adatokkal, pontos és lelkiismeretes statisztikákkal hasonlítja össze a különböző évek irodalmi és tudományos szellemi produkcióját. Tárgyalja a megjelent könyveket tartalmi szempontból is és rámutat Kolozsvár nagy irodalmi jelentőségére a könyvkiadás terén. Az irodalmi és tudományos egyesületek életének áttekin tése után rövid, de jellemző vonásokkal ismerteti Erdély legjobb magyar íróit (Aprily, Reményik, Szabó Mária, Krüzselyi, Gyallay, Makkay, Gulácsy stb.) és az erdélyi tudományos élet főbb reprezentánsainak működését.

E tanulmány hasznos üttörő munka, amelynek mindig meglesz az az érdeme, hogy franciául elsőnek ismertette Erdély háború utáni magyar irodalmának és tudományos életének hősi korszakát, küzdelmes, de eredményes éveit.

Dr. Jancsó Elemér.

GYÖRGY LAJOS: *A Genovéva-legenda és népkönyv története.* Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai R.-T. 1929. 8-r. 35+1 lap. Irodalomtörténeti Füzetek. Szerkeszti Császár Elemér. Kiadja: A Magyar Irodalomtörténeti Intézet. 34. szám.

Aligha van a világirodalomban még egy népkönyv, mely *Genovéva* meghatározható történetjének népszerűségével méltó versenyre kelhetne. Ez a történet népszerűségének tetőpontjára a romanticizmus korában hágott, s a könyvkiadók állítása szerint még most is alig vesztett kaposságából. E páratlan elterjedtségnek örvendő népkönyv magyar feldolgozósaival és annak világirodalmi kapcsolataival foglalkozik György Lajos idézett című munkájában.

Genovéva történetét a magyar irodalomban legelőször *Nádasi János* jezsuita említi 1648-ban megjelent latin nyelvű munkájában. Már terjedelmesebben foglalkozik ugyanezzel *herceg Esterházy Pál* nádor 1696-ban nyomtatott magyar nyelvű könyvében, melyben a legenda vázlatát is elmondja. A XVIII. század folyamán két iskoladrámánknak is tárgya a jámbor történet. Igazi népszerűsége azonban *Láng Adám* 1824-ben megjelent fordítása emelte E könyv rövid idő alatt számtalan kiadásban terjedt el és a történetet a nép körébe is bevitte. Szerző igen alapos érvekkel támogatja azt a feltevését, hogy a *Toldi*

Szerelmé-ben említett *Hincz és Kuncz* szintén a Genovéva-népkönyvből került *Arany János* elbeszélő költeményébe.

E legenda történeti száalai szerfölött érdekesekek. A kutatás ugyanis bebizonyította, hogy a Genovéva története öntudatos költői alkotás, melynek semmi valóban megtörtént alapja nincsen. A történet a Rajna közelében fekvő és *Maria-Laach* bencés kolostorhoz tartozó kis templomhoz fűződik. Minden valószínűség szerint feltehető, hogy a kis templom népszerűsítése érdekében írta egy odaváló szerzetes a XIV. század második felében e legendát, mely a templomnak nagy hírnevet szerzett és azt látogatott búcsújáró-hellyé tette.

A Genovéva-történet a XV. századtól kezdve válik általánosan ismertté. Népszerűsítéséhez legnagyobb mértékben *René de Ceriziers* jezsuita szerzetes járult hozzá, aki azt 1634-ben francia nyelvre átdolgozta és ezzel a népies feldolgozások légióját indította meg. A német irodalomban *Cochem Márton* (1687), a holland irodalomban *Carolus Dan Houcke* és egy ismeretlen fordító terjesztették legelőször Genovéva legendáját. A későbbi átdolgozóknál az itt említett, egymástól szellemre is jelentékenyen különböző feldolgozók hatottak. A legendának döntő jelentőségű feldolgozását *Schmid Kristóf* augsburgi prelátnak készítette. Az ő feldolgozásának fordítása a Láng Ádám-féle magyar népkönyv is.

A Genovéva csodálatos története azonban nemcsak a népies írótak foglalkoztatta, hanem a műköltészet művelőit is. Természetes, hogy a romanticizmus kora a legnagyobb mértékben kedvezett e csodás tárgy művészi feldolgozásainak. Legjobbán *Tieck* drámája emelkedik ki e terjedelmes sorozatból. A többiek költőiség, a monda naiv bája és áhítatos szelleme tekintetében még csak meg sem közelítik e kitűnő romantikust.

György Lajos – már eddigi munkásságából is jól ismert alaposágú – kimerítő tanulmánya újabb becses adalék a magyar szellemtörténet terjedelmes köréhez.

Dr. Rajka László.

HALÁSZ GÁBOR: A líra halála. Napkelet 1929. 11 sz.

A líra meghal. – mondják és magyarazzák ezt korunk technicizmusával; pedig csak az hal meg, amit mi érzünk lírának: a francia forradalom által uralomra juttatott szubjektív, érzelmek lírája. Rövid egy évszázad alatt az érzelmek elapozódtak, új hatást nem adhatnak. Az én hypertrophiája magyarazza a formák szétbomlását is: a költő fontosabbnak érezte magát, mint munkáját. Pedig a költő ott kezdődik, ahol gátat emelve lelke túláradásának, megtalálja az egyetlen lehetséges kifejezést. Ez jellemzi az objektív lírát, a klasszikus, humanista költészetet. A szubjektív költőnek az átélés a lényeges, az objektívnek az egyéniségtől független verstárgy. Ő szépségeket talál a legköltőitlenebb témában is, formál, neki műve a fontos. A téma nehézségét fokozza a forma megkötöttsége is, a gondolat alkalmazkodni kénytelen. Az objektív költőtől ezért elválaszthatatlan a virtuozitás. Baudelaire-ban ma már a formaművészt tiszteljük s ez magyarazza Babits jelentőségét Ady mellett. Mindez egy arisztokratikus ízlés újraébredését jelenti, mely a romantikus énlíránál magasabbrendű költészetet ígér.

Gampe József.

HANKISS JÁNOS: A tudomány a szépirodalomban: Jules Verne. Budapesti Szemle, 1929. 623. sz. 54–86. l.

A gyermekszobába szorult olvasmányok között koruk legirodalmibb körei számára készült, átértékelést érdemlő sok művet találunk (Defoe, Swift, Cervantes). Verne világirodalmi jelentőségét sem látja át a mai nemzedék, mert „maga éli azt a hőskölteményt, melynek heroikus eszményét a nagy francia író teremtette meg”. Szerző végig kíséri Verne írói fejlődését és esztétikai, irodalom- és szellemtörténeti vizsgálódás tárgyává teszi regényeit. Munkája során technikai tanulmányokból született ötleteket, kitűnően ábrázolt emberi nemzeti típusokat keres ki, csodálatos karikatúrákra bukkan, táj- és helyzethangulatok színességére hívja fel figyelmünket.

A tudomány a szépirodalomban címen Hankiss tanulmányosorozatot ígér.

Kekel Béla.

HANKISS JÁNOS: Fráter György francia életírója. Történeti Szemle, 1928. XIII. évf. 1–4. f. 79–112 l.

II. Rákóczi Ferenc franciaországi tartózkodása idejében, 1715-ben Rákóczinak ajánlva, Párizsban Fráter György életéről írott francia nyelvű könyv

jelent meg *Histoire du ministre, du cardinal Martinusius* címmel. A könyv szerzője Béchet üzés-i kanonok, kinek munkára sarkalója Fráter György rokonszenves alakján kívül a bujdosó fejedelemtől nyerendő elismerés reménye és az akkori francia külpolitika volt, mely mindent elkövetett a Habsburg-ház tekintélyének csorbitására. Béchet korának francia és olasz nyelvű történeti munkáin kívül főképpen a francia M. de Thou és a magyar Istváni történetét használta forrásul. Ennek ellenére sem egyszerű kompiláció, hanem tervszerű összefoglalás, adatokra támaszkodó méltányos életrajz. Béchet az első, aki az eddig kétes jelleműnek tartott Fráter Györgyöt szilárd jellemű, nagy államférfiúként rajzolta meg.

Opra Benedek.

HANKISS JÁNOS: Szellemi fegyverek. Debreceni Szemle 1929. március, 126–132 l.

A magyar szellemi élet kiváló harcosa, dr. Hankiss János, a debreceni tudományegyetem tanára a fenti cikkében a magyar szellem közmegebecsülést érdemlő eredményeinek világviszonylatból való átértékeléséhez vezető módokat fejtegeti.

A nyugati szellemi kohók nem igen kapnak magyar hasáboakat. Ez, s nem az idegenek nemtörődömsége az oka elismertetésünk hiányának. Szűkméretű hézagpotló kezdeményezés után jött a lesújtó felismerés: évtizedek óta semmit sem tettünk a külföld felvilágosítására. Nekünk kell áthidalnunk azt a szakadékot, amely megakadályozza a magyar szellemi termékek világforgalmát. Ezirányú megindító munka eredménye a „Revue des Etudes Hongroises”, Eckhart Ferenc francianyelvű magyar történelme és Visky Károly „L’art populaire hongrois” c. albuma. A kultuszminisztérium támogatásával magyar irodalomtörténet s a M. Tud. Akadémia, valamint a Corporation Intellectuelle magyar bizottságának közreműködésével nagy anthológia is készül francia nyelven. A remekmű létezése már magábanvéve nagy tény, – ez lehet az idealizmus álláspontja, de tudjuk, hogy nem érték, amíg ismeretlen. E bajok orvoslására szükség van egy idegennyelvű információs időszak lapra. A feladat megvalósításánál azonban ügyelnünk kell néhány alapelv szigorú szemmel tartására: 1. Teljes szakszerűséget és tudományos felelősségérzetet követelünk s óvakodjunk a lelkes műkedvelőktől. 2. Legyünk bizalmatlanok magunk és mások iránt. 3. Koncentráljuk a szellemi propagandát: ne tudáskodjanak a mecenások!

Blédy Géza.

HANKISS JÁNOS: A fordítás nyomorúsága. Debreceni Szemle 1929. szept. 333–336 l.

Ez a cikk az előbb ismertetett sorokhoz illeszthető. Az Értelmi Együttműködés Nemzetközi Intézete által egybehívott szakértői konferencia s Léon Paschal *La grande misère des traductions littéraires* c. füzetének nyomán fől-színre vetődő műfordítási problémák megoldását sürgeti.

A fordítás nyomorúsága nyilvánvaló: a fordítói fizetés silány, elhatalmasodik az üzleti érdek, lanyha a kritika, s ami a legfőbb baj, nem veszik művészszámba a fordítást.

Az említett szakértői konferencia rámutatott néhány megoldási lehetőségre: egy nemzetközi fordítási akadémia megszervezése, a meglévő műfordítások bibliográfiájának összeállítása, a fordításra érdemes művek szemmel tartása, a fordítás elméleti problémáival foglalkozó nemzetközi szakfolyóirat alapítása. Negatív irányban még több a tennivaló: erélyes hangú kritikával harcot indítani a rossz fordítás ellen. Paschal megjegyzi, hogy a fordítók méltányosabb díjazása még nem jelent megoldást. Az orvosság a fordítás szakszerű előkészítése és ellenőrzése. Egy-egy kiadó specializálja magát egy-egy külföldi irodalomra, vegye körül magát szakértőkkel. Vagy alakuljanak tudományos és irodalmi társaságok ilyen irányú munkásság megindítására és intenzívebbé fejlesztésére.

Vigyázzunk, hogy a rengeteg magyar fordítás ne váljék a minőség rovására. Különösen szükséges a körültekintő óvatosság a mi számunkra, akik a világnak mennyiségileg Második, minőségileg talán első műfordító nemzete vagyunk, nehogy elmaradjunk az élről. A műfordítás szabályozása nemcsak általános, hanem elsősorú nemzeti probléma: ettől várjuk irodalmunk nemzetközi elismertetését.

Blédy Géza.

Vitéz HÁZI JENŐ: *A soproni virágének.* Magyar Nyelv XXV., 88–91 l. Szerző 1928. nyarán a soproni levéltár egyik középkori könyvének fedőlapján egy kétsoros virágéneket talált:

*Wyrag thuyad theuled el kel mennem,
Es the yrethed kel gyazba emlteznen.*

Házi kimutatása szerint *Gugelmeit János* városi jegyző Jegyezte fel az 1490-es években. –nt.

HORVÁTH JÁNOS: *A középkori magyar vers ritmusa.* Berlin, Voggenreiter, 1928. 8-r. 159 l.

Horváth János gazdag és eredményes munkássága irodalomtörténetünk legnehezebb, legkényesebb problémáival kapcsolatos. Ő tette először vizsgálat tárgyává irodalmunk tudatosságát, ő volt az első jobboldali kritikus, ki Adyt és irányát kritikailag méltatta; Petőfiről és a népiesség elvének irodalmi fejlődéséről írt monográfiái nélkülözhetetlenek, a maguk nemében egyedül állók. Erdeklődésének számos kisebb, de nem kevésbé súlyos problémáit s gyümölcsseit nem említve, a magyar ritmust, a magyar verselés mibenlétét és történetét is Négyessy mellett és Négyessy óta ő tanulmányozta, ismertette és magyarázta a legtöbb kitarással és gazdag, olykor meglepő eredménnyel. Első idevágó tanulmánya: *Magyar ritmus, jövevény versidom* (A magyar jambus kérdéséhez. Budapest. 1922. Ő. K. 2060–2065 sz.) E művében elemezte a magyar (nemzeti) és jövevény (idegen) ritmus gyökerét külön-külön s aztán kimutatta, hogy a magyar ritmusérzék az idegen verset is a magyar ütemrendszerre iparkodik alkalmazni. Ez alkalmazás azonban csak bizonyos megalkuvás árán egy „keverék” ritmus kialakulásával történhetik meg. Az így létesült ritmusfajban a láb és ütem, a lejtés, az énekelte és beszélt ritmus egymásba folyása, illetőleg kapcsolata a problema. E problémákat Horváth részletes elemzés alá fogta s a kritika által is elismert, sok tekintetben új, meggyőző feloldásig vitte. Ezzel a tanulmányával szerves kapcsolatban áll a fenti könyve.

Mint Horváth dolgozatai általában, úgy ez a műve is a kérdés saját szempontú, történeti és módszeres beállításával kezdődik. A pontos és szabatos kérdés fölvetése pedig, tudjuk, már féleredmény. A mű első fejezete a kérdés történeti, második meg a saját szempontú, módszeres fölvetése: mily ritmus-terv szerint fogantatott meg a középkori magyar versszöveg? Horváth fölteszi s utóbb bizonyítja is, hogy a magyar (többnyire fordított) szöveg részben vagy teljesen alkalmazkodott a latin formákhoz. Ez alkalmazkodás mennyiségének megállapítása oldja meg középkori verselésünk eddig zavarosnak tetsző ritmikáját. Horváth középkori verseinket három csoportba osztva vizsgálja meg a jelzett szempont alatt. Első csoportot azok a versek teszik, amelyek latin fordítások s amelyeknél a latin és magyar verses alak egybevethető. Ide tartoznak azok az eredeti versek is, melyeknek formája, ritmusa valamelyik fordítottéval egyezik, amelyeknek tehát szintén latin forma az előképe. Második csoportban tárgyalja azon eredeti versemlékeket, melyeknek nincs latin előképe s így valamely konkrét ritmusmintával nem vehetők össze. Ide tartoznak azok a fordítások is, melyek verstanilag (az első csoportban) nem magyarázhatók. Végül külön csoportban szól az *Omagyar Máriasisralomról*, a *Gyulafehérvári Glosszákról* és a *Königsbergi töredékről*, mint amelyek a két előbbi csoportba bele nem sorozhatók. A részletes analízis eredménye az, hogy középkori ritmusállományunk átmeneti állapotban levőnek mutatkozik. Primitív és fejlettebb ritmusfajok mutatkoznak. A fejlődés iránya a nemzeti versidom. A fejlődés selectio útján a középkori egyházi és énekköltészet mintájára és hatására indul meg. Két primitívebb ritmusfaj különböztethető meg: egy autonom s egy függő nyelvrítmus. A felvett kriteriumok alapján bizonyos, hogy a latin hatás előtt a magyarnak komplikáltabb kész schemái még nem lehettek. A népi és tanult, az ősi és idegen forma keveredik. Az európai nyugati művelt formákat olvasztgatja be a nemzeti versidomba a középkori verselő – a nemzeti elvének sérelme nélkül. A középkori verselő nem olyan botfülű, mint sokan vélték. Leküzdhetetlen magyarizmusa küzd az idegen formával.

Az imponáló tárgyi és módszeres eruditióval fölépített tanulmány verselméletünk fejlődésében kimagasló határárkó. A szerző gondolatvezetése és nyelve itt is sajátosan egyéni. Műve olvasmányának és tanulmányozásának egyaránt ajánlatos.

Kristóf György.

HYTIER, JEAN: Les romans de l'individu. Paris. 1929. p. 336. Les art et le livre.

A René Lalou által szerkesztett fentemlített sorozatban látott napvilágot Hytier könyve is. A XIX-ik századot, írja előszavában a szerző, „csak a maga egészségében lehet megérteni”. Helytelen tehát az utóbbi évek kritikáinak túlbuzgósága, akik csak a romantizmus feldolgozására vetették magukat, anélkül, hogy a vele ellentétes és harcban álló irányok alapos ismeretére törekednének. Ezt a hézagot pótolja Hytier könyve is, amely a XIX-ik század nagy irodalmi iskoláinak alapos ismeretét árulja el. Őt íróval foglalkozik csak, de mind az öt íróat ügyesen tudja jellemezni és beállítani kora irodalmi mozgalmaiba. Ez az öt író: B. Constant, Sainte-Beuve, Stendhal, Mérimée és Fromentin. Hytier könyve jól sikerült részét alkotja Lalou nagy programjának, melynek célja a XIX-ik század összes irodalmi áramlatainak és iskoláinak feldolgozása.

Dr. Jancsó Elemér.

JUHÁSZ KÁLMÁN: Balázs püspök, a csanádi egyházmegye újraalapítója. Katholikus Szemle 1929. VII. f. 608 l.

Szerző, ki a csanádi egyházmegye több kötetes nagyszabású monografiáját írja, fenti tanulmányában a dunántúli származású Balázs püspök (1243–1254) érdemeit vázolja. Püspöki székét közvetlenül a tatárjárás után foglalta el, amikor körülötte minden romokban hevert. Erélyes és jótévé kézzel fogott egyházmegyéje újjaalapításához, amelynek érdekében Sz. Gellért óta ő tett a legtöbbet. Új alkotásokat nem hozott létre. Erdeme, hogy az elpusztult intézményeket, melyeknek lelkeket toborzó és éltető ereje nélkül a hitélet elernyed, ismét életre keltette.

Gy.

KARL JÁNOS: Adatok az erdélyi magyar botanika történetéhez. Debreceni Szemle 1929. április, 173 l.

Dávid Ferencek, Paleologusok, Honterusok, Gyulaiak és Kemény Zsigmondok mellett Erdély földje a biológiai tudományok terén sem maradt adós. Itt jelent meg az első magyar nyelvű füves könyv, Horhi Mélius Péter Herbárium, innen indult el halhatatlan útjára a mohok Linnéje, Hedwig, s itt hunyta le örök álomra szemeit Erdély első floristája, Baumgarten. Szerző a kolozsvári Lyceum-Könyvtárban talált kéziratok alapján a kiváló magyar botanikusok sorába két újabb nevet iktat. Egyik *Nagyajtay Cserey Farkas*, Kazinczy „széplelkű és hasonlíthatatlan” barátja, aki az 1812 körül készült 90 lap terjedelmű munkájában összeírta a háztartásban és a gazdaságban hasznos hazai plántákat. Ez a kézirat határozott botanikai tudásról ad számot és bepillantást enged a száz év előtti magyar nemesei kuriák világába. Mennyi gondot is adhatott a házilag készült szöttesek különböző színű megfestéséhez szükséges virágok, gyökerek és levelek összekeresgelése! A másik kézirat a „Nemes Torda Vármegye Flórája” c. munkájáról ismert téglási *Ercsey József* 27 negyedlap terjedelmű értekezése a hazai mérges növényekről.

Gy.

KERESZTURY, DEZSŐ v.: Michael Babits, der Lyriker. Ungarische Jahrbücher, Bd. IX. H. I. 1929. 110 l.

Babits Mihály költészetének beható és sok tekintetben új szempontú megvilágítása abból az alkalomból, hogy a 25 éves költői működésének termékeit egybefoglaló *Versek* c. kötete (Bp. Ath. 1928) megjelent.

x.

KÉKY LAJOS: Csathó Kálmán. Budapesti Szemle, 1929. 622 sz. 452–469 l.

Csathó Kálmán műveinek tizenkét kötetre terjedő gyűjteményes kiadása indokolja Kékynak a Csathóról írt széles alapozású, összefoglaló tanulmányát.

Csathó a pusztuló, multjában merevült, úri öntudatában törhetetlen gentry-társadalom alkonyát festi. Rokonszenve az emlékek szépségébe temetkező öregeké, bár eredetibbet alkot a férfi meghódításáért hideg számításal, ravaszsággal küzdő modern lány alakjában. A kisváros figuráinak rajzában szellemének fölényes, ironikus vonása is hangsúlyt kap. Történetei az előszó könnyedségével hatnak s „ennek illuzióját sokféle fogással igyekszik fenntar-

tani”. Emelkedettebb, tragikum súlyát hordozó hangon szól regény-trilógiájában (*Leányok, anyák, nagyanyák*), melynek cselekménye felöleli Magyarország történetének utóbbi ötven esztendejét. A gyűjteményes kiadás közrebo-csátása után megjelent újabb Csathó-regénynek, a *Felhők lovagja*-nak, bírálatát találjuk a tanulmány befejezésében.

Kekel Béla.

H. KISS GÉZA: Károli Gáspár új életrajzához. Protestáns Szemle 1929. 5. sz. 326 l.

A Károli Gáspárhoz méltó monográfiászerű életrajz még a mai napig sincs megírva. Bibliafordításának 1890. jubileumi éve eredményezett ugyan két munkát (Novák L., S. Szabó J.), – ezekhez járult később a H. Kiss Kálmán életírása – de ezek sem forognak közkézen s tele vannak tévedésekkel. Szerző azzal a céllal, hogy helyesbítsük és egészítsük ki az irodalomtörténeti könyvek és lexikonok adatait, fenti cikkében összefoglalja az utóbbi évtizedek részlet-kutatásait, amelyek több érdekes új adattal világítják meg a Károli nevét, nemességét, tályai lelkészségét, superintendensi jellegét, a vizsolyi nyomda szorongatott helyzetét, a családi körülményeit s a halála évét. „Kívánatos, hogy a kutatások tervszerűen tovább folyjanak, hogy egyszer megkaphassuk a bibliafordítónak nagy, tudományos életrajzát, mely méltán megilleti azt a tudóst, aki olyan maradandó értékű munkával gazdagította nemzetét és az angolok Wyclif-je, a németek Luther-je mellett példátlan erőfeszítéssel szer-zott jogot a magyar művelődéstörténet halhatatlanjainak babéjára.”

Gy.

KORNIS GYULA: Nemzeti megújulás. Napkelet 1929. VII. 7–8. sz. 481, 561 l.

A meggyőződés magával ragadó lendületével megírt tanulmányában a szerző kifejti gróf Klebelisberg Kunó neonacionalizmusának gondolkörét, kilenc rövid fejezetben körvonalait adva azon alapoknak, melyeken a magyarság a megújulás felé megindulhat, s felsorolja azon problémákat, amelyeknek szerencsés megoldásától függ a magyar nemzet fejlődése.

A világháború veszteségeitől elcsigázott nemzet természetesen meg-újulásra törekszik. A megújulás azonban csak a nemzeti léleknek új, a mai változott viszonyokhoz mért felfogásával és a nemzet új cselekvési formáinak kidolgozásával érhető el: ez a lényegében vett neonacionalizmus. A nemzeti érzés, mely a szellemi és kulturális javak történeti hagyományán alapuló érzés, ma az új viszonyok közt a régihez viszonyítva új cselekvési formákban éli ki magát: pótolni, javítani akarja a mult hiányait és tévedéseit, úgy a kül- és belpolitikában, mint szociális, gazdasági, erkölcsi és kulturális kérdésekben.

A Bécs nyomasztó gyámkodása alúl felszabadult nemzet önmaga intézi sorsát. A harminc milliő magyarról ábrázoló nacionalizmus már a multé. Az egységes nemzeti állam utópiája szertefoszlott. A nemzeti álmok eltűntek, de megmaradt az önállóság. Ennek az önállóságnak legelső tennivalója a külföldi kapcsolatok kiépítése és kimélyítése. Amíg a háborúelőtti külpolitikát Bécs intézte el, a belpolitika formai harcokban élte ki magát. Most itt a munka-alkalom; kormányának és ellenzéknek csak egy törekvése lehet: egységes nemzeti programra kiépítése, mely védi az idegen uralom alá jutott magyarságot s munkálkodik az utódállamokban élő magyarság lelki egységbe vonásáért. Az egységes, neonacionalista program több munka és kenyérkereső alkalom nyújtásával vissza nacionalizálja a nemtörődömség miatt nemzetközivé lett munkástömegeket, védi a falu erkölcsét és tradícióit, megoldani igyekszik a leginkább megtépett társadalmi osztály, a középosztály, mai helyzetét, szem előtt tartva ennek különös jelentőségét a nemzet szellemi és kulturális hagyományainak megőrzésében; a tudás és technika fegyvereivel látja el a kicsiny és zsoldos magyar hadsereget és megszerzi számára a 48-as idők nimbuszát. A nemzeti fejlődés alapjául a műveltséget és a vagyont veszi. A régi cigány-muzsikás mulatozás helyébe a szorgalmat, szívósságot és a takarékoságot téve, felkutatja a gazdasági lehetőségeket, reális gazdasági program kidolgozásával keresi a nyomasztó gazdasági helyzet megoldását, a műveltség és munka elve alapján versenyképesé teszi a mezőgazdaságot. A neonacionalista program a nemzet sajátos nemzeti típusának ápolására törekszik, a nemzet kultúráját erkölcsi alapokra helyezi és a nemzet erkölcsi felfrissülésében látja a

megújulás kezdetét. Történeti tudattól áthatott magyar jelleget akar minden teremtő munkába vinni és a nemzetközi hatások alatt intenzitásban gyengülő nemzeti érzést visszavezeti a néplelek örökifjú forrásaihoz. Kiküszöböli a mult idők passzív, negatív, sőt dekadens embertípusát, megteremt az aktív produktív embertípust. A munka, a tevékenység, alkotó erő, egyszóval aktivizmus az, ami a megújulás végső alapja lehet. A neonacionalizmus nagyszabású Programjának részletes kidolgozása és fokozatos megvalósítása megmenti a magyar nemzetet az „Untergang des Abendlandes” sötét tragikumától.

Ópra Benedek.

KRATOCHWIL KÁROLY: Emlékezés a székely hadosztályról. (1918–1919). Hadtörténelmi Közlemények 1929. III. f. 354 l.

Szomorú érdekességű hadtörténelmi tanulmány pontos és autentikus adatokkal a világháborúnak ránk nézve legkatasztrófálisabb mozzanatáról, a székely hadosztály megszervezéséről és történelmi szerepéről. Idézzük a cikkirő konkluzióját. „A székely hazafiasan gondolkozó demokratikus nép, de nem bolsevista. Európát megmentette attól, hogy az új eszmék továbbterjedjenek s tönkretegyék Európát és az emberiség ősi kultúráját és jölétét. Hogy Franciaország 1920-ban tervbe vette egy antibolsevista államszövetség létrehozását Magyarországgal, az csak a székely hadosztálynak köszönhető ... A székelységnek és az erdélyi magyaroknak az összeomlás idején tanúsított viselkedése, lelkesedése s hazafisága csak az ókori történetben találja párját. Ha voltak is néha sötét árnyak és nem is volt minden tiszta arany, magának a gondolatnak és a ténynek nagysága előtt eltörlül minden, ami elhomályosíthatná, s marad a szép és nemes, a lángoló hazaszeretet által sugalott késég: harcolni és szenvedni a hazáért. Ezt példaképen meg kell örökíteni, mert az ókor hőskölteményei mellé méltán sorakozik az újkornak ez a nemes, hősi székely epóza.”

Gy.

KRISTÓF GYÖRGY: Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgyön. Budapesti Szemle 1929. 620. sz. 141 l.

Szerző a Székely Nemzeti Múzeum fennállásának félszázados évfordulója alkalmából közli a *Hetven év (1849–1919) az erdélyi magyarság szellemi életéből* c. sajtóra kész művének a Múzeum alapítását, történetét, működését és tárainak anyagát tárgyaló fejezetét. Jövőre vonatkozólag a következőkre hívja fel a figyelmet. Szükség van az intézet ismertetésére széles körök előtt 1. nyomtatott leltári katalógus és 2. népszerű leírás útján. Feltétlenül szükséges továbbá, hogy a múzeumörök állása ne mellékfoglalkozás legyen. „Hadd foglalkozzék a Sz. N. M. öre csak a múzeummal, a múzeummal kapcsolatos tudományágakkal s a nemes székely nemzet gyűjteményét tegye élő, ható erővé minél szélesebb körök lelke számára ... Tudom, hogy a székelység, a Sz. N. M. tulajdonos gazdája, a szükkeblúségnek és érzéketlenségnek soha, de mindig a tudománynak és közművelődési szabadságnak szolgált. Eppen ezért biztosra veszem, hogy ezt a sürgős feladatot is megoldja, önmagához és múzeumához méltó sikerrel.”

Gy.

KRISTÓF GEORGE: Zece ani de viață literară a ungurimii din Ardeal. Megjelent a Transilvania, Banatul, Crisana, Maramureșul. 1918–1928. București, Cultura Națională, 1929. II. k. 1153–1174 l. c. könyvben.

Kristóf György e legújabb tanulmányában a mai erdélyi magyar irodalom részletes és alapos ismertetésével foglalkozik. Értekezésének célja az erdélyi magyar kisebbség teljes szellemi életének megismertetése azzal a román közönséggel, amelyik az együttélés dacára is csak 1–2 nevet, vagy még annyit sem ismer az utóbbi tíz év alatt felvirágzott irodalmunkból. Tanulmánya elején rámutat az erdélyi magyar szellem különálló voltára, de egyszersmind hangoztatja az általános magyar szellemmel való szoros kapcsolatát is. Majd rátér az erdélyi magyar könyvek részletes ismertetésére, mennyiségi és minőségi szempontból. György Lajos kitűnő bibliográfiájára támaszkodva, optimizmussal állapítja meg a hirlap- és könyvirodalom óriási számbeli növekedését. Ezután az irodalmi és tudományos társulatok életét vázolja, megemlítve röviden mindenik célját és munkásságát.

A tanulmány nagy részét az erdélyi írók bemutatása foglalja el. Részletesen és jellemzően ismerteti Berde Mária, Kisbán Miklós, Sipos Domokos, Balogh Endre, Gulácsy Irén, Gyallay Domokos, Makkai Sándor, Kós Károly, Nyíró József, Kacsó Sándor, Tamási Áron, Tabéry Géza, Jánossy Béla, Ligeti Ernő, Molter Károly, Szentimrei Jenő, Karácsonyi Benő, Markovits Rodion, Szabolcska Mihály, Aprily Lajos, Reményik Sándor, Bartalis János, Olosz Lajos, Tompa László, Walter Gyula stb. műveit, mindeniknél rámutatva a hibákra és érdemekre egyaránt. Tanulmánya utolsó fejezetét a román-magyar irodalmi kapcsolatok ismertetésének szentelte.

Mindent összefoglalva, Kristóf György tanulmánya kitünő munka, mely híven és alaposan tájékoztatja a román közvéleményt. A kölcsönös érdeklődés felkeltése szempontjából jó volna, ha minél több hasonló tárgyú cikk és ismertetés jelenhetne meg úgy magyar, mint román nyelven. Az irodalmi megértés talán más tereken is közelebb hozná az együttélő s egymásra utalt feleket.

Dr. Jancsó Elemér.

LAZICZIUS GYULA: Báthory István lengyel történetírója. Magyar Könyvszemle 1928. I–IV. f. 67 l.

Joannes Lasitius (lengyelül Lasicki), aki követi minőségben III. Frigyeszt megnyerte Báthory lengyel ügyének, két történeti munkájában is foglalkozik fejedelmének uralkodásával. Egyikben (*De initio regiminis Stephani Regis fortissimi.* Basel 1615) Báthory lengyel uralkodásának eseményeit ismerteti 1576-tól 1580-ig, az orosz háború kitöréséig. A másik munka sokkal fontosabb, mert nem általános ismertetést ad, hanem egy történelmi eseményt ír le a szemtanú közvetlenségével és a helyzetet tökéletesen ismerő historikus megbízhatóságával. Báthory danzigi hadjárata ez a történeti esemény, a munka pedig a történetek utáni évben (1578) megjelent *Clades Dantiscanorum* (Francofurti). A XVI. sz. eme részletepizódjának ma is ez az egyetlen hiteles forrása.

Gy.

LUKÁCS GYÖRGY: Francia-magyar történelmi kapcsolatok. Budapesti Szemle 1929. évf. 161–173 l.

A francia-magyar barátság nemcsak két rokonlelkű nép érzelmekapcsolódása, hanem egy évezredre visszanyúló történelmi hagyományok eredménye.

Politikai kapcsolataink kiemelkedő mozzanatainak tanúi voltak a magyar királyság első századaiban: II. Szilveszter pápa, az átvonuló kereszties hadsereg, III. Béla királyunk hitvese, az Anjou-házból származott két dicsőséges uralkodónk. A XVI. és XVII. század folyamán Erdéllyel fogott testvérkezét a francia nemzet a Habsburgok hatalmának megtörésére. II. Rákóczi Ferenc XIV. Lajos francia király támogatásával szervezte fölkelését. Rákóczi emigráns vezetői érdemes működést fejtettek ki a francia hadseregben. A spanyol nemzet szabadságát lábbal taposó Napoleon 1809-i nagyhangú kiáltványát nem vehették a magyarok komolyan.

Szellemtörténeti kapcsolatok. Első nagy irodalmi reformátorunk Besseyei György a francia irodalom remekműveiben találta meg eszményképét. A félvilágosodott francia filozófia nálunk is meghozta gyümölcsseit. Igaz, Martynovics és társainak ügye elbukott, de a felgyújtott fálya lobbantotta lángra a magyar nemzeti önérzetet 1848-ban.

A magyar nemzet nemcsak nehéz óráiban közeledett a francia néphez. Rokonszenve a legmelegebben nyilatkozott meg a leigázott Franciaországgal szemben is (Irányi Dániel képviselő beszéde, ne szakítsák el a franciáktól 1871-ben a németek számára Elzász-Lotharingiát.)

A cikk zárószorai: „A magyarság vágya az, hogy Franciaország Magyarországot a maga igazi mivoltában ismerje meg. Az igazság propagandájától várjuk azt, hogy a franciák régi rokonszenvét újból sikerülni fog nemcsak visszanyernünk, hanem azt állandóan biztosítanunk is a magunk számára.”

Blédy Géza.

LUKÁCS GYÖRGY: A kisebbségi kérdés. Budapesti Szemle 1929 június, 619 sz. 331 l.

Ez a tanulmány a kisebbségi jogok népszövetségi védelmének rendszerét

ismerteti és megjelöli az ezzel kapcsolatos problémák méltányos megoldásának irányát.

Mindenek előtt azoknak a nagy összecsapásoknak és vitáknak eredményét összegezi, amelyek a kisebbségvédelem hivatását saját érdekeik szemszögéből igyekeztek magyarázni. Két egymást száz százalékosan tagadó álláspont állott egymással szemben: az egyik, – amelyet még 1925-ben Mello Franco vetett fel a kisantant, Belgium és Anglia általános óvációi, illetve helyeslése közben, – a kisebbségi jogok biztosítására kötött szerződések és egyezmények végcélját abban látja, hogy „biztosítsa és fokozatosan előkészítse a teljes nemzeti egység megeremelésének előfeltételeit”. Tehát e szerint a kisebbségi szerződések arra irányulnak, hogy egyengessék azt az utat, amely fokozatosan, zökkenés nélkül vezet a kisebbségi népeknek a többséggel való teljes egybeolvadáshoz. E tudatosan és nyilvánvalóan elferdített értelmezés, amely ténykedéseiből következtetve sokáig a Népszövetség hivatalos véleményét is jelentette, természetesen nem sokáig tarthatta magát. Steresemann bátor fellépése után, amely erőlesen tiltakozott az asszimilációs elmélet felkarolása ellen, maga Chamberlain is visszavonta a Mello Franco-féle kijelentéseket határozottan helyeslő régebbi megjegyzéseit és elismerte, hogy a kisebbségi jogok népszövetségi garanciája, valamint azoknak természete „védelmi” jellegű. Ezzel a kíméletlen beolvasztás elmélete végleg megbukott.

Az első kérdés a kisebbségi szerződéseknek valamennyi államra való kiterjesztésére vonatkozik, amit az érdekelt államok vállalt kötelezettségük lelkiismeretes végrehajtásának feltételeként állítanak fel. Azt hangoztatják, hogy ez az államok közti egyenlőtlenség szembeszökő esete. Lukács György nem tartja ezt mindaddig aktuálisnak, amíg az érvényben lévő kisebbségi szerződések végrehajtása sincs biztosítva. Ez a kívánság lényegében nem lehet egyéb, mint kifogás, illetőleg halogatási tendencia. A kisebbségi szerződések kiterjesztése helyett inkább „a kisebbségi eljárás mai teljesen értéktelen szabályát kell olyképen módosítani, hogy a nemzetek szövetségének tanácsa a kisebbségek jogainak garantálását, amely fenséges hivatást a kisebbségi szerződések ruháztak rája, tényleg teljesítse is.” Azok a problémák, illetve hibák és hézagok, melyeknek rendezésével a Népszövetségnek sürgősen kellene foglalkoznia, mind abból a legégetőbb szükségből folynak, hogy a népszövetségi eljárás előmozdítsa a kisebbségi anyagi jogszabályok érvényesülését.

Ennek garantálása végett a Nemzetek Szövetségének keretében állandó kisebbségi bizottság felállítását sürgeti, amely szakszerű ismerője volna e kérdésnek, helyi vizsgálatokat tartana, jelentéseket terjesztene a Tanács elé, szóval mintegy vizsgáló bíróság jellege volna. Másodszor nyilvánossá kellene tenni azokat a tárgyalásokat, ahol a kisebbségek panaszaí felett döntenek s biztosítani azokon a kisebbségek képviselőitől a megjelenését is: nyilvános és kontradiktórius eljárásra van szükség. Jelenleg csak abban az esetben kerülnek tárgyalás alá a kisebbségi beadványok, ha azt egy tanácstag is kéri. Pedig a panaszok letárgyaltatásának joga feltétlenül megilleti a Népszövetség valamennyi tagállamát, sőt a kisebbségeket is, legalább azoknak egyetemes szervezeteit. A Nemzetek Szövetségének hivatalból is ellen kellene őriznie a kisebbségi jogok végrehajtását, továbbá a Hágai Nemzetközi Bíróságnak gyakrabban nyújtani lehetőséget arra, hogy kisebbségi ügyekben hallassa véleményét, melyre a kisebbségi szerződések értelmében illetékes is.

Ez Lukács György tanulmányának lényege, amelyből rendkívüli éleslátással megvilágított képet nyerünk a kisebbségi jogok népszövetségi védelmének méltánytalan, hibás, rozoga rendszeréről.

Demeter János.

MAGYAR BÁLINT: Mindszenty Gedeon. Katholikus Szemle 1929. VIII. f. 700 l.

A költő születésének századik évfordulóját jelentette be hozzánk az idei esztendő október nyolcadika. Mindszenty Gedeon a mai magyar kath. vallásos költőknek őse és koronás királya. Született költő volt, sohasem akart más lenni, csak vallásos költő. Szellemi önátadása a kath. vallásos költészetnek mindkezdetől mindvégig egyfokú valóság. A századfordulón ráemlékezve, hódolással ismerjük el benne a magyar katolikus vallásos költészet Petőfijét, új szavát.

Gy.

MAJOR ERWIN: Erdély zenéjének ismertetése 1814-ből. Muzsika, 1929. április, 41–51 l.

Akik Erdély szellemi multjával foglalkoznak, azokat bizonyára érdekelni fogja az a cikk, amely *Geschichte der Musik in Siebenbürgen* címmel az első nagy német zenei folyóirat, az „Allgemeine Musikalische Zeitung”, 1814. évi nov. 16-i és 23-i számaiban jelent meg. A szász cikkíró az oláhok, magyarok, szászok és cigányok zenéjéről tudósít. A magyarokról szóló rész a következő tartalmú.

A magyar nyelv zengzetességéről lehet vitatkozni, A műveletlenek mindenütt énekkel ünnepelnek; így tettek a magyarok is Azsia pusztaságain, de rendszeres zenéről csak a 18. sz. elején kezdődő osztrák uralom óta lehet szó. Ma is sok templomban kontár orgonisták garázdálkodnak. Az előkelőbb reformátusok és unitáriusok temetésein diákjaik énekelnek, de ez nem harmónikus. Régebben, főleg a Rákóczi-zavargások idején valami tárogató-sípot használtak. Katonaverbuváláskor sajátos ütemű táncokat játszanak. A cigányzene – sajnos – ismét lábrakapott, noha már több tekintélyes család zongoramestert tart. A rendszeres zene oktatóinak roppant nehézséget okoz a cigányzene miatt elsekélyesedett zenei érzék helyes mederbe irányítása.

A cikk figyelemreméltó azért is, mivel művelődéstörténeti szempontból a zenei vonatkozású megjegyzéseken kívül több becses adatot szolgáltat.

Blédy Géza.

MUZSIKA, zeneművészeti, zenetudományi és zenekritikai folyóirat. Budapest, 1929. 1–5. sz.

Ez év márciusában örömmel üdvözölhettük egy új magyar zenezaklap megindulását. A szerkesztők: Papp Viktor, Stefániai Imre, Koudela Géza, Major Ervin olyan tekintélyes írógárdát gyűjtöttek maguk köré, hogy már ez magában véve biztosíték a színvonal megtartásába és emelésébe vetett hitünk és reményünk táplálására. Munkatársai között Serédi Jusztinián, Apponyi Albert, Klebelsberg Kúnó, Pauler Akos, Bókay János nevein kívül ott találjuk a magyar és külföldi zeneművészet és szakirodalom legkiválóbb képviselőit: Dohnányi Ernő, Hubay Jenő, Isoz Kálmán, Vincent d'Indy, Henry Prunières, Mateusz Glinszki, Otto Deutsch személyében.

Az első kettős szám Liszt Ferenc emlékezetének szólk A következő számok tükrözik a lap irányzatát. Főleg a magyar zenekultúra mélyítésének problémájával s a magyar zene történetével foglalkozik. Ezenkívül külön egyházzenei rovata is van. Főlszínen tartja az időszerű kérdéseket, ismerteti és értékeli a magyar és külföldi zenei eseményeket. Zenetörténeti tanulmányai között több irodalomtörténeti vonatkozású cikket is találunk.

E havi folyóirat egy-egy 4° alakú, hóféhér papírosra nyomott, választékos illusztrációkkal ellátott száma 2 pengő.

Blédy Géza.

Vitéz NAGY IVÁN DR.: Európa kisebbségei. Nemzetiségi statisztikai vázlat. Lugos, Husvéth és Hoffer kny. 1929. 8-r. 53. l. A Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemle kiadása.

A nagyjelentőségű munkát végző Magyar Kisebbség hasábjain jelent meg először ez a tanulmány, amely elsőizben tesz kísérletet az európai kisebbségek statisztikai csoportosítására. Fontosságát az adja meg, hogy ezt az összefoglalást még a külföldi irodalmak sem végezték el. Megelőzi a bécsi „Institut für Statistik der Minderheitsvölker” munkáját is, amely most gyűjti az anyagot az európai összes kisebbségek adatainak feldolgozására. Végigtekintve az államokat, azokon belül a többségi nép erejét s a kisebbségek (népi, nyelvi, faji, vallási) milyenségét, arra az eredményre jut, hogy Európa (Szovjetoroszország kivételével) 351.985.000. lakosságából 43,907.000 lélek (12,4%) nem él saját nemzeti államában. Ha a politikai tekintetben inkább „kisebbségeknek” vehető flandorok, tótokat, horvátokat és szlovéneket is a kisebbségekhez számítjuk, úgy az tűnik ki, hogy Európában a 48.120.000 főnyi kisebbségi népek és törzsek az összes lakosság 13,67%-át, tehát több mint egynolcadát teszik. Számbelileg legnagyobb kisebbségi csoportot mutat fel a németség, utána az ukrán nép s a szomorú büszkeségű harmadik sorban mi vagyunk, magyarok, akik közül 27,4%, azaz 2,700.435 lélek él idegenben (az utódállamok statisztikája szerint!) Ha azonban azt nézzük, hogy az egész nép hány százaléka osztozik a kisebbségi

sorsban, akkor az albánok után másodikként mindjárt mi következünk. Mind-
ehhez hozzá kell venni, hogy ezek az adatok nem is a legpontosabbak, termé-
szetesen a szerző hibáján kívül. Tudvalevő, hogy a demográfiának nemzetiségi
része a legtöbb országban meglehetősen el van hanyagolva.

Gy.

Vitéz NAGY IVÁN DR.: Az európai kisebbségi intézetek. Lugos, Hus-
véth és Hoffér kny. (1929.) 8-r. 39 l. A Magyar Kisebbség nemzetpolitikai
szemle kiadása.

A kisebbségi kérdés egyre nagyobb arányokban bontakozik ki s mind-
inkább világosabban látjuk, hogy hiányzik tudományos feltárása és össze-
foglalása a kisebbségek pontos számának, települési eloszlásának, kulturális,
vallási és gazdasági viszonyainak, egyszerűen hiányzik még mindig az európai
kisebbségek teljes biológiája. A többségi és kisebbségi népeknek egyformán
érdekében álló ezen feladatoknak elvégzésére hívták életre több helyütt a ki-
sebbségi intézeteket, amelyek részben függetlenek minden politikai törekvés-
től, tehát legfőbb céljuknak a tárgyi igazság keresését tekintik, részben bizo-
nyos kisebbségi problémák gyakorlati megoldásának lehetőségei után kutatnak.
A szerző a továbbiakban behatóan ismerteti a kisebbségi problémákkal, mint
tudományos (jogi, statisztikai, néprajzi, történelmi, szociológiai) illetve poli-
tikai jelenségekkel foglalkozó következő intézményeket: 1. *Institut für Statis-
tik der Minderheitsvölker* (Bécs, 1921); 2. *Instytut Badan Spraro Narodoroos-
cioroych* (Varsó, 1921); 3. *Institut für Grenz- und Auslandsdeutschum* (Marburg,
1919); 4. *Deutsches Ausland-Institut* (Stuttgart, 1917); 5. *Deutsche Gesell-
schaft für Nationalitätenrecht* (Berlin-Steglitz, 1920); 6. *Államtudományi Inté-
zet* (Budapest, 1924); 7. *Magyar Sociographiai Intézet* (Budapest, 1924). A
részletes adatokból nemcsak a kisebbségi problémának óriási körébe nyerhe-
tünk tanulságos bepillantást, hanem azokat a hiányokat is megláthatjuk, ame-
lyek magyar részről még fennállanak. A magyarságnak égető szüksége volna
egy magyar tudományos kisebbségi intézet megszervezésére, fenntartására és
az egyetemes magyarság részéről való támogatására.

Gy.

NÉMETH ANTAL: A színjátszás esztétikájának vázlata. Budapesti
Szemle, 1929. 617, 618. sz. 75, 281. l.

A szerző terjedelmes tanulmányában a színjátszásnak, mint művészi meg-
nyilatkozásnak és mint esztétikai élménynek a lényegét adja.

Tanulmányának első részében a színjátszás ősertelmével foglalkozik.
Szerinte a színjátszás ősi formája nem a görögöknél keresendő, hanem sokkal
régibb korokban. Az ősembertől fennmaradt képzőművészeti alkotásokból an-
nak teatrális megnyilatkozásaira következtek, melyek részint valóságutánczó,
pantomimikus táncok, részint irreális kultusz-táncok voltak. Bár színész és kö-
zönség itt nincs még különválva, az ősi színjátszás nyilvánvalóan mutatja,
hogy az közösség-élmény. Ezután a közönség élményét vizsgálja. Szerinte a
színjátszást a mindenkiben meglévő teatrális ösztön hívta életre. A színházban
a kollektív lélek lép előtérbe, mindenkiben közös elemi hatások érvényesül-
nek. A tömeg teatrális hajlama módosulhat, de meg nem szűnhet.

A színészt és alkotását vizsgálva, a színész legerősebb helyhezköttöttségét
bizonyítja a más művészetek időtlen zsenijével szemben. A régebbi színjátszást
épp úgy a kor művészi akaratának tartja, mint a legújabbat, tehát az nem volt
a mainál primitívebb. A színész alkotása csak a történelemtől független néző-
pontból vizsgálható. Ezután egyenként nézi a színész alkotásának külső és belső
körülményeit és ismerteti annak folyamatait. Konklúziója: a színjátszás nem
utánczás, hanem „egy magasabb művészi forma átélése”. Ezt nagyszerűen bi-
zonyítja a színésznek a drámához való viszonya, ahol a színész nem interpre-
tálja a költőt, hanem újáteremt az alakot. A maszk és jelmez az elszemély-
teledés külső kifejezői. Egyenként vizsgálja ezeknek értelmét a különböző
népek színjátszásában. Majd a színpad és díszlet jelentőségével foglalkozik.
Szükségesnek tartja a díszlethatás és színészhatás különműségének elttünteté-
sét, mely a rendező érdeme. A rendező a közönség megérintője; a dráma, a szí-
nész, a díszlet csak eszközök művészi gondolatainak kifejezésére.

Kész Antal.

NÉMETH GYULA: *Szabirok és magyarok*. Magyar Nyelv XXV. 81–88. 1.

Konstantinos Porphyrogenetos említi az ősmagyarokról, hogy *szavárdi*-knek (Σάβαρδοι ἄσφαλοι) is nevezték őket. Németh Gyula, a jeles orientalista kimutatja, hogy a *szavárdi* név a *szabir* népnévből származik. Ezt a nevet őrizte meg *Szibéria* neve is. Szerzőnk a szabirokra vonatkozó, részben ellentmondó, részben tapogatózó elméletekre azzal derít világosságot, hogy számos adattal támogatva kideríti nevük török eredetét (= „eltévedő, bolyongó”). A szabirok török voltát a ránk maradt *szabir* személynévek is bizonyítják. Történeti tény, hogy a magyarokkal a IX. század elejéig a Don és Kubán vidékén állandó kapcsolatban voltak. Ezért a magyarok *szavárdi* nevében semmi különös nincs. Hiszen a magyarság másik két régi neve: *on(o)gur* és *türk* eredetileg szintén török népnév. A *szavárd* népnév a magyar hagyományban is fennmaradt a *Zuárd* személynévben.

Cs. B.

PAULER ÁKOS: *Psychologia és philosophia*. Magyar Psychologiai Szemle, I. évf. 1–2. sz. 42. 1.

Ebben az új folyóiratban, amely nem rég a Magyar Psychologiai Társaság hivatalos közlönyeként indult meg Kornis Gyula és Ranschburg Pál neve alatt (szerk. Boda István), olvassuk a fenti tanulmányt a pszichológia és a filozófia viszonyáról. Ez a két tudomány nem azonos, jóllehet kölcsönösen kiegészítik egymást: a lélektan szükségképpen a filozófiai kutatás kiindulópontja, nem azonban az egyedüli alapja. A pszichológiai szempontok megtermékenyítik a filozófiát és a filozófia gyakran vet fel új problémát a lélektani kutatás számára. Tisztán filozófiai, logikai elméletek is előmozdíthatják a pszichológiai vizsgálatot. Például elemzi a „ráébredés” (egersis) élményét, amely tisztán lelki folyamatnak látszik. Szemben a múlt század második felének tendenciájával tehát, mely sokszor naiv naturalizmusában a pszichológiát minden vonatkozásában függetleníteni akarta a filozófiai vizsgálódástól, ma oly kornak meggyünk elébe, mely e két kutatási területet ismét közelebb iparkodik hozni egymáshoz. Ma már élesen látjuk, hogy a pszichológia és a filozófia különböző vizsgálódási területek, ha nem is szakíthatók el egymástól. Itt is a harmónikus együttműködés az az életforma, mely egyedül képes nagyot és maradandót alkotni.

Gy.

PAULER ÁKOS: *A modern ember lelke*. Napkelet, 1929. 10. sz.

A mai embert lázas, kapkodó önvizsgálat és keresés jellemzi, aminek oka a világnézeti bizonytalanság. Ebből fejlődtek ki: az individualizmus, radikalizmus és a szkepticizmus. Mindezek az irányok csakis a lelki élet teljes széteséséhez és a társadalom felbomlásához vezetnének, ha nem tartalmaznának már magukban belső logikai ellentmondásokat. Európa népei is felismerték e vezéreszmék veszélyességét s már a gyógyulás jeleit mutatják. Így a fasizmus, mely nem politikai irány, hanem új életforma, az individualizmussal szemben totalizmust jelent: az egyént beleilleszti az egész életébe és annak megfelelően irányítja is. A lelki egészség nem egyéb, mint az erkölcsi törvényeknek megfelelő élet, amit igazol a történelem is.

Gampe József.

PETZ GEDEON: *A Grimm-féle helyesírás*. Magyar Nyelv XXV., 91–97. 1.

E kérdésről abból az alkalomból szól a szerző, hogy egyik olvasó megírta a *Magyar Nyelvben* a német főnevek kis kezdőbetűs írását. Ez az írásmód meg a gót ábécével való szakítás a *Grimm Jakab* nevéhez fűződik. A nagy német nyelvész 1822-ben kezdte használni. Ezt az írásmódot követi a nagy német szótár, ezt követik és követték a német nyelvtudósok közül igen sokan. A paleografiai kutatások kiderítették, hogy a gót betűírásnak a gótokhoz semmi köze, mert nem azonos Wulfila gót püspök ábécéjével. Legrégibb használata egyáltalában nem szorítkozik a németekre, mert a neolatin népek írásműveiben is ép oly gyakori. A IX–XIII. századi német írásművek pedig latin betűvel íródtak. A kétféle írás közt a nemzetek szerinti megoszlás a könyvnyomtatással kezdődik. Míg másutt a renaissance latin betűi lettek uralkodóvá, a németeknél továbbra is megmaradnak a fraktúr betűk. Grimm Jakab ki akarja küszöbölni ezt a „romlott, izléstelen” írást nemcsak esztétikai okból, hanem

nehézkessége miatt is. A Grimm-testvérek újítása terjedni is kezdett. Nemcsak nyelvészek követték, hanem más tudományzajok művelői is. Azonban az iskolai helyesírás szabályzatai és a nagyközönségnek szóló kiadványok nem fogadták el Grimmék helyesírási reformját. Sőt a világháború óta olyan tudományos folyóiratok is szakítottak vele, melyek azelőtt a Grimm-féle helyesírást követték. Petz Gedeon szerint nem kell kifogásolni, ha nyelvészeti dolgozatok a Grimm-féle helyesírást követik. E helyesírásnak tudományos jogosultsága van s elvei a többi kultúrnemzet írásmódjának elveivel megegyeznek.

Cs. B.

K. POSONYI ERZSÉBET: *A „lisztpótló” anekdota és a passzió-játékok.* Ethnographia, 1929. XL. évf. 2. sz. 74. l.

Széles körben ismert, éppen Jókai révén, az a jóízű adoma, hogy az Úrnapiján passzió-játékot játszó céhemberek a megfeszített Megváltó szerepét egy molnárra ruházzák. A keresztre kötözött molnár elé jönnek aztán a farizeusok és szidják, szidalmazzák, amit szólanul, csendes megadással tűr a molnár. De amint egyszerre egy varga azt mondja neki: – *Te lisztpótló!* – fel-fortyan benne a méreg s visszakiaált rá: – Megállj varga, szálljak csak le a keresztről, fogadom, hogy beverem a fejedet. – Meglehető sok változata közül legismertebb a Mezőkövesdhez fűződő („Mezőkövesdi Krisztus”) variáns. Arról is nevezetes ez az adoma, hogy régente az irodalomtörténészek érvet kovácsoltak belőle a misztériumjátékok hajdani magyar virágzására. Szerző módszeres tanulmányában kimutatja, hogy erről szó sem lehet, mert hiszen ez az adoma a régi német Schwank-gyűjteményeknek (J. Pauli, Bebel) már kedvelt darabja, sőt a tripoliszi és tuniszi népmesék közt is szerepel hozzá hasonló történet. Az adoma életére különösen jellemző vándortárgy tehát. Valószínűnek látszik, hogy a lisztpótlóról szóló adoma lényeges magva Németországból származott át hozzánk. Ez a tanulmány is figyelmeztetés arra, hogy mennyire óvatosoknak kell lennünk az adomák eredetiségének megállapításában.

Gy.

PUKÁNSZKY BÉLA: *Wagner a magyar lírában.* Muzsika, 1929. június 30–33. l.

Wagner Richárdot, a zeneforradalmárt, mindenki ismeri; zenei értékelése elintézett tény. Azt már azonban kevesebben tudják, hogy operáinak szövegét is ő maga írta; irodalmi értékelése még honfitársai előtt is keveset mondó szólamokban merül ki. Annál kirívóbb Wagner művészetének egyoldalú – zenei – fogadtatása hazájának határain kívül. A cikk írója „néhány szerény adat” segítségével igyekszik rámutatni a költő-Wagner schopenhaueri filozófiát kisugárzó zenedrámáinak hatására, amint annak nyomai a magyar lírai költészetben tükröződnek.

Ezt a hatást legelőször és legteljesebben Reviczky Gyulánál találjuk meg; világnézeti pálfordulásánál (a metafizikai pesszimizmustól a keresztény aszkézisig) kapcsolódik be Wagner termékenyítő és ösztönző művészi ereje, Schopenhauer és Wagner részvét-filozófiájának visszhangját megtaláljuk Abrányi Emil költészetében is. A századfordulón Wagner művészetének érzéki elemei az ihletadó tényezők. Ilyen irányú hatás érezhető Endrődi Sándor, Bartók Lajos, Kárpáti Aurél, Babits Mihály lantpengetésén.

A Wagner-nyomok az újabb magyar irodalomban mindinkább elmosódnak.

Blédy Géza.

RANSCHBURG PÁL: *Pszichológia és természettudomány.* Magyar Pszichológiai Szemle, I. évfolyam 9–41. l.

A pszichológiának a természettudományokhoz való viszonyáról szóló fenti terjedelmes tanulmányában szerző a következő nevezetes megállapításokat teszi.

A pszichológia nem lehet pusztá függvénye a sajátképeni természettudománynak. Saját körének jelenségeit saját módszereivel kell, hogy tanulmányozza. Semmi oka nincs a pszichológiának egyetlen fajta tudományos módszerhez kötnie magát. Egy további fontos megállapítás: tisztára fiziológiai vizsgálatok önmagukban lehetnek pszichologice tanulságosak, de sohasem pótolják

a pszichológiás vizsgálat tanulságait. A pszichológia tárgya, a psyché, a fizikai természet valóságaival elválaszthatatlanul kapcsolatos jelenség. Az ép elmék messze túlnyomó többsége lelki jelenségeket csakis élő szervezetek életjelenségeivel kapcsolatosan ismer. A psyché kétségtelenül és törvénytörően függ az őt környező élő és élettelen természettől, amelybe őt az élő test elválaszthatatlanul belekapcsolja, amíg csak az élet fennáll. Sem az ép, sem az abnormis, sem a beteg psyché megismerése a testi kapcsolatok megismerése nélkül soha nem lehet teljes, sem pedig reális. Másfelől a természet, a világegyetem sem teljes, a róla adott leírás, a kapcsolatairól, törvényeiről szóló tudomány is hézagos, ha nem vesz tudomást arról, a legfinomabb mérőeszközökkel sem mérhető nagy birodalmáról a jelenségeknek, mely mint mikrokozmosz, mint psyché, mint én-ünk mindannyiunknak a világ, a természet sajátképpen és valójában legfontosabb részét jelenti.

A lélektan kell tehát, hogy természettudomány is legyen, a természet-tudomány pedig kell, hogy a lényegtani kérdések kikapcsolásával a lélektant is, mint elmetant az étellel foglalkozó ágai közé sorolja. Az emberiség legdrágább értékei terén visz károsodásra, ha a szellemtudományok a pszichológiát a természettudományokhoz, az utóbbiak az előbbiekhöz tologatják, s közben elsikkad, mint valami mellékes, felesleges, irreális a legfőbb realitás, a legmagasabbrendű energia, a psyché.

Gy.

SOLYMOSSY SÁNDOR: Negyven év után. Elnöki megnyitó beszéd. Ethnographia 1929. 2. sz. 65. l.

Ez év május 22-én tartott közgyűlésen ünnepelte a Magyar Néprajzi Társaság fennállásának 40 éves fordulóját. Ez azt jelenti, hogy a Társaság 40 év előtt egy új tudáságnak rendszeres és intézményes kultiválását hozta be a magyar szellemi életbe. Nagyarányú és nagyjelentőségű munkásságának le-téteményese a 40 kötetes *Ethnographia*, amelyben rengeteg szellemi kincs van felhalmozva. Amikor ez megindult, a néptudomány még mostoha gyermek volt. A köztudat ízlésváltozása ma intenzív érdeklődéssel fordul e tárgy felé. Szépirodalmi téren feltűnő sokat foglalkoznak íróink a népi réteg életével és lelkivilágával; a napilapok tárca-novellái, önálló regények különös szeretettel merítik innen témáikat. De nemcsak a tárgy maga lett népszerű, hanem a hivatásszerűen vele foglalkozó tudomány is. A M. T. Akadémia legújabban elhatározta, hogy a kebelében a többi már régebben működő bizottságnak mintájára a néprajznak is külön működőbizottságot szervez, amelynek hivatása lesz az ezirányú kutatások elősegítése, a népre vonatkozó ismeretanyag gyűjtésének előmozdítása, a szakkörbe vágó mindennemű kiadványok közzététele – mindannak hathatós támogatása tehát, ami a néptudomány kifejlődésének szárnyat adhat. E jelentős lépés ki fog hatni a közéletre is, a művelt magyarság és a föld népének közelébbvitelére egymáshoz. A most meginduló új korszak kezdetét jelzi az is, hogy a szegedi egyetem etnográfiai tanszéket kapott (a szerző személye tölti be) s tervbe van véve a második néprajzi katedra felállítása is. Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy a magyar néptudomány voltaképp most fog belépni az élet kapuján, amely előtt 40 évig várakozott.

Gy.

SOLYMOSSY SÁNDOR: Bevezetés a néptudományba. Napkelet, 1929. 21. szám.

A néptudomány tárgya, mint neve is jelzi, a népélet ismerete. A magyar közönség előtt ez mindeddig elhanyagolt terület volt. Egyik oka az intelligencia és a népi elem közt hiányzó iparos osztály, a másik a két osztály gondolkodásmódjának különböző volta: a nép egocentrikus, a tanult osztály heterocentrikus. Újabbban mégis kezd felengedni az intelligencia közönye (Bartók, a folkloristák kutatásai). Szerző a továbbiakban a néptudomány általános jellemzését adja. Munkaterülete 3 részre oszlik: a gyűjtés, a gyűjtött anyag rendezése és az anyag tudományos feldolgozása. A kutatást sokszor ki kell terjeszteni a szomszédos vagy a távolabbi népek vizsgálataira is s összehasonlítani az eredményeket, melyek az emberiség őskori életére is fényt vetnek. Ezért a népélet tanulmányozójának otthon kell lennie az általános etimológiában, az ethnographiában és az általános kultúrtörténelemben.

Gampe József.

SURÁNYI MIKLÓS: Fonofilm és színházkultúra. Napkelet, 1929. 12. sz.

A természetes ösztönökkel élő primitív embernek a művészet élvezéséhez a fül és a szem szórakozása, a dallam és a látványosság, szükséges. A mai ember legfőbb gondja újra az öfenntartás lett, tehát eredetét, látványosságot követel. A színház ezt nem látja be és még mindig irodalmi eszközökkel akar hatást elérni, ami csak hermafrodita jelleget ad neki. A rádiófilm problémájának megoldása megoldaná a látványosság problémáját is, azaz a fül számára adná a kísérő zenét. A színpadot nem pótolná, mert nem tudja az élet hatását kelteni, de hangulatot, érzést adna s érzés a zene is. Ezért a rádiófilmen – Shakespeare darabokat nem – de Wagner-operákat nagyszerűen lehetne közvetíteni. A mai irodalom így átértéklődne a visszaszorulna a gondolatok, a lelki elemzés világába.

Gampe József.

SZÁSZ KÁROLY: Molnár Ferenc mint drámaíró. Irodalomtörténet, 1929. 5–6. szám, 151. l.

Ez a tanulmány részlet a szerzőnek *A magyar dráma története* címen készülő munkájából. Tételére vonatkozólag végső megállapítása a következő: Molnár Ferenc, – kinek sajátlagos nemzeti vonásokat nélkülöző darabjai közül nem egy úgyszólván az egész művelt külföldet bejárta – a fővárosi közönség eléggé nagy részének különösen kedvelt színpadi írója. Ez a közönség a mélyebb költészet után nem igen vágyódik, de a felületen mozgó érzélgősséget rajong. A lélekből fakadó humor idegen neki, ám a vicceket és szójátékokat nagyon kedveli. Erkölcsi felfogása meglehetősen laza, miért is az érzékcsiklandozást feltétlenül megkívánja. A valódi drámai hatás iránt nincs valami nagy érzéke, de a színpadi ügyeskedést felettébb tudja méltányolni. A mesterkétség nem szúr neki szemet, a fantasztikumot és a könnyed szimbolizálást pedig gondolkodás nélkül elfogadja. Szinte természetes, hogy ennek a közönségnek egyik leghivatottabb és legnépszerűbb drámaírója Molnár Ferenc, mert legjobban tud és legkézségesebben akar publikuma szájaíze szerint írni. De éppen ezért Molnár nem tekinthető a nemzeti szellemtől átitatott magyar dráma hagyományai folytatójának, ő a háború előtti évtizedekben idegen hatások alatt, sőt idegen mintára megindult új irodalmi törekvések egyik vezéralakja. Pályája átnyúlt a háború korára s akkor, a nemzeti géniusz a szép *Fehér felhő*-ben, erőteljes szárnycsapással érintette lelkét, talentumát. Utána azonban pályája hamarosan visszazökkent a maga azelőtti útjára, s ha lesznek is még talán jelentékeny sikerei: szinte kétségtelen, hogy írói képe, mint előtünk eddig kialakult, számbavehetően nem fog változni.

SZERB ANTAL: Magyar preromantika. Minerva, 1929. 1–3. sz.

A magyar irodalmi felújulás a felvilágosodásból született, de belső élanját a romantika adta meg. Már a felvilágosodás virágkorában jelentkezett Európában az addigi világérzés megváltozása, egy misztikus, a protestantizmus befelefordulásából kinőtt érzés: a preromantika. Legnagyobb kifejezője, Rousseau, a regresszió utáni vágy tudatosításával felszabadítja az érzelmeket és a teremtő képzeletet. A preromantikus évtizedek alatt találkozott a magyar szellem, amelyet akkor a kismemesség képviselt és amely infantil viszályos csodálatosan megfelelő volt az új eszmék befogadására, az európai szellemmel és jutottak szintézisre. Preromantikus költő a franciás iskolához tartozó Anyos Pál: formája francia csak, de érzései egészen újak. A preromantika határozza meg a magyaros iskola: Dugonics, Gvadányi multimádását, a németes iskolából Kármán magyar íróvá lételet és Kazinczy nyelvújítását, sőt a deákos iskolának is preromantikus alapjai vannak.

Mindezek alapján a magyar irodalomnak Bessenyeitől Vörösmarty-ig terjedő korszakát nem klasszikusnak, hanem preromantikusnak kellene nevezni. A magyar irodalom további fejlődésében is megőrizte preromantikus alapjait: a multból merített inspiráció, a népiség irodalmi szerepe s a költészetnek mint extatikus tevékenységnek a felfogása végighúzódik az egész XIX. századon.

Gampe József.

SZINNYEI FERENC: Novella- és regényirodalmunk az abszolutizmus korának elején. Budapest, M. Tud. Akadémia, 1929. 8-r. 132. l.

A magyar regény kiváló monografusa, Szinnyei Ferenc, ki a *Novella- és*

regényirodalmunk a szabadságharcig című két kötetes beces könyvében (1925–26.) az 1818–1848-ig terjedő korszak kb. kétezer novellára s több mint harminc regényre terjedő anyagát felkutatta, módszeresen feldolgozta és rendszerbe foglalta, a fenti akadémiai székfoglaló értekezésében reményt nyújt kutató és összefoglaló munkájának továbbfolytatására. Ez a tanulmánya az 1849 végétől 1852-ig terjedő három év anyagát öleli föl, ami hatodfélszáz novellát és hét regényt jelent. Érdekesen és tanulságosan mutatja be, hogy novella- és regényirodalmunk milyen átalakuláson ment át a szabadságharcra következő években, milyenek az összekötő szálak az előbbi korszak és az abszolutizmus szépprózája között, a régebbi írók közül kik haladtak tovább a régi nyomokon, kik fejlődtek s milyen új tehetségek tűntek fel, általában mi újat alkottak íróink tartalmi és formai tekintetben. Ennek megfelelően tanulmánya a következő fejezetekre oszlik: I. A szellemi élet megindulása; II. A szabadságharc novella- és regényirodalmunkban; III. Az abszolutizmus novella- és regényirodalmunkban; IV. A lélektani regény és novella; V. A romantikusok; VI. A humoristák. Módszere és az apró részletekben is nagy tájékozottsága biztosíték a magyar regény történetének méltó nagyszabású feldolgozására.

Gy.

TIMÁR KÁLMÁN: Egy mikházi ferences misztérium. Irodalomtörténet, 1929. 5–6. sz. 176. l.

Az erdélyi ferencesek különösen Csiksomlyón művelték az iskoladramát szorgalmasan. A tanulóifjúsággal évenként többször is adtak elő misztériumjátékot vagy más darabot. Az 1730–1784 közti évekből összesen 90 színdarab szövege maradt reánk. Ezeknek legnagyobb része magyar nyelvű, mert a darabokat többnyire a somlyói búcsúra sereglő nép előtt játszották. A szerző most rámutat arra, hogy a ferencesek más intézeteikben, így a Maros-Torda megyei Mikházán is, adtak elő a tanulóifjúsággal misztériumokat. Ismerteti azt a bibliai tárgyú darabot (az egyetlen leányát feláldozó *Jephte* ószövetségi bíró és vezér áldozata, mint Krisztus kereszthalálának s véres áldozatának előképe), melyet a mikházi tanulóifjúság 1761. április 9-én, nagypéntek napján, – valószínűleg az akkori kor szokása szerint szabad ég alatt – adott elő a népnek. Ehből arra lehet következtetni, hogy a levéltári kutatás még sok érdekes adatot hozhat felszínre a ferences és a minorita iskolai színházról.

Gy.

TERENCSENY KÁROLY: Misztikus elemek Arany János költészetében. Budapesti Szemle 1929. 621. sz. 161–180. l.

Arany lelkivilágában a misztikum nem faji, inkább költői vonás. Idegen talaj lerakódása, – állapítja meg Trencsényi és mutatja meg az örület nagy költőjét balladáiban, a mitológia motívumait *Toldi szerelmé*-ben, a keresztény vallásos víziót *Szent László fivé*-ben, keresi meg a kísértetét hessegető Vörös Rébékét, s a hallucináció, álom misztikumának még sok példáját Arany többi költeményében.

Kekel Béla.

VÁRKONYI NÁNDOR: A modern magyar irodalom. Pécs, Danubia, 1929. 8-r. 466. l.

A modern magyar irodalomról sokat írtak, de legtöbb tanulmányt a gyűlölet vagy lelkesedés diktálta. Objektív összefoglaló munka, amely egyéni szempontokon felülemelkedve tárgyalná a legutóbbi évtizedek irodalmát, nem volt. Várkonyi Nándor munkája erre az első kísérlet. Mindenekelőtt érdeme a tudós lelkiismeretes alaposága, amellyel lehetőleg minden író és iskolát ismertetni akart. Könyve beható és részletes tárgyalását nyújtja az egész magyar irodalomnak 1882-től napjainkig. Sajnos, a maga elé tűzött célját csak részben érthette el. Mennyiségileg tud csupán képet nyújtani erről a nagy, közel 50 éves korszakról. De az anyag nagysága felett nem uralkodik. Nem látja tisztán sem az egyes írók, sem az egyes irodalmi áramlatok értékét. Hibája azonban műve természetéből folyik, mely mégis egyetlen a maga nemében: hűséges, lelkiismeretes kalauz a modern magyar irodalom útvesztőjében.

Dr. Jancsó Elemér.

DR. VERESS ENDRE: *Annuae Litterae Societatis Jesu de rebus Transylvanicis temporibus principum Báthory (1579–1617.)* Fontes rerum Transylvanicarum V. k. Budapest, 1921.

Szerző e művében folytatja, részben kiegészíti a történeti anyagot, amelyet a vállalat három első kötetében az erdélyi jezsuiták tollából közölt. Jelen mű tulajdonképpen 1588-tól nyújt ismeretlen anyagot, amely a jezsuiták küzdelmes életét, hitéleti tevékenységét és iskoláik sorsát öleli fel. Ez időszak politikai eseményekben is nagyon gazdag, amelyekről több-kevesebb szó esik e levelekben, jelentésekben is. Egyes városok, uralkodók történetéhez kiegészítő adatok kerülnek elő, úgy hogy e kor megírásánál jelen forrás-kiadás nem mellőzhető. Elsősorban a vallástörténelemmel foglalkozókat érdekli, főleg a katolikusokat, akiknek helyzetét tiszta képben festi meg. A könyvet a szerző br. Vécsey I. Aurél dr. költségén adta ki. A mű Erdély történeti forrásai között méltán foglal helyet, B.

WALDAPFEL JÁNOS: *Charakterológia.* Budapesti Szemle, 1929. 622. sz. 373–412. l.

A karakterológia új tudományát mutatja be Waldapfel tanulmánya Utitz Emil rostocki egyetemi tanár könyve alapján (*Charakterologie.* 1925. Pan.-Verlag Rolf Heise. Charlottenburg 2. 398. lap). Utitz műve az első kísérlet az új tudomány rendszeres összefoglalására.

A három részre tagolt tanulmány első felében a karakterológiai alapfogalmakkal ismerkedünk meg. A karakterológia az a „személyiségről” szóló tudomány, mely a személyiséget törekvéseinek szempontjából nézi, törekvéseken érve nemcsak az illető személyiség tudatos akarását, hanem vágyainak, hajlamainak, ösztöneinek összességét is.” A karakterológia az egyes élmény vizsgálatánál meg nem állhat, tárgya az egész emberi jellem, melyből az élményre következettünk, s melyre az élmény hatást gyakorol. A jellem tehát nem szilárd, változhatatlan adottság. Figyelmet fordít a karakterológia a testi és lelki elemek kapcsolatára, a környezet hatására és a külsőségek befolyására is. A lelkiséget többretegűnek tekinti és igyekszik lehatolni a legmélyebb rétegekig, melyeknek ismerete a többinek könnyű megértéséhez segít. A jellem állandó és változó vonásaival is számot vet. Tipusokkal dolgozik, bár a típus az egész embert ki nem meríti, de keresztülsegít a bizonytalan tapogatózáson. A karakterológia erkölcsi értékelést nem végez, csupán tapasztalati nyersanyagot keres, melyet megismerni, még inkább megérteni akar. A tanulmány második része a személyiség törekvéseit, a törekvések dimenzióit ismerteti. A törekvések irányának számától függ az egy-, két-, vagy több-dimenzióúság esete. Az egydimenzióúság nem jelenti a föltétlen nyugalmat és a több dimenzióúság esetén is létezhetik harmónia a törekvések között. A törekvések küzdelmében feszülő erő vizsgálata vezet a karakterológia dinamikájához, melynek erői konvergensek és divergensek. A karakterológiai ritmika a folyamatok lassú vagy gyors tempóját jelenti. A ritmusbeli mozzanattal van összefüggésben az élmény súlyossága. További mozzanat a kiválaszthatóság mozzanata, meg a spontaneitás. A jellemvonások primär, secundär, terciär jelentősége szintén figyelmet érdemel. A tanulmány harmadik fejezete a jellemek néhány csoportjának meghatározását kísérel meg. Az első csoport a hivatással velejáró jellemek csoportja, mint a tudós, művész, katonatiszt stb. jellege. Második az ethikus jellemek csoportja, kiknek minden cselekedete önmaguk ethikai ítétele alatt áll. Az egy-, két-, több-dimenzióúság jellemcsoportja is felállítható. A nép szempontjából vizsgált jellemek csoportjánál a nép jellemző vonásait kell megkeresni az egyénben, a kor szempontjából vizsgált jellemeknél pedig el kell választani a kor feletti vonásokat a korjellemzőktől. Végül megkülönböztethető az endogén és a sors-alkotta jellemek csoportja; az előbbieket külső hatások segítségével nem alakíthatók, belülről formálódnak.

A karakterológia tudománya kifejlődésének a pedagógiai kriminalisztika és a történetírás fogja igen nagy hasznát látni.

Kekel Béla.

ZOLNAI BÉLA: *Körmondat és tiráda.* Minerva, 1929. 1–3. sz.

Az összetett mondatnak két alaptípusa van: a mellérendelő, a primatevőbb lelkiség megnyilatkozása, és az alárendelő összetétel, amely már fejlettebb irodalmi korok terméke.

A mondatszerkesztés legművészebb formája a körmondat. Három típusát különböztetjük meg: 1. a klasszikus, alárendelő szerkezet jellemzője a befejezettség, egy előre megkoncipiált gondolatkép realizálása. Írója uralkodik anyagán. 2. Vele szemben áll a romantikus tiráda. Szerkezete mellérendelő, a végtelent szimbolizálja, örök nyugtalanságot fejez ki. Írója benne él anyagában és maga sem tudja, hová ragadja páthosza. 3. A kettő között van a barokkmondatszövevény. Alapja klasszikus, melyen azonban dinamikus erők szabálytalanul, végnélkül kanyarognak és mégis befejezett egész.

Valamennyi esetben más és más lelkiség áll a mondatformák mögött.

Gampe József.